

A close-up, high-angle shot of a person's face, focusing on their right eye. The eye is dark and looking slightly to the right. The skin is fair and has a soft, natural texture. The lighting is warm and directional, coming from the right, which creates a soft shadow on the left side of the face and highlights the contours of the eye and cheek. The background is a solid, dark color, making the face stand out.

Grooming

van virtuele lokpubers

2017-2018

Naam: J.J. Mossink
Masterscriptie: Jeugdrecht
Studentnummer: 1253840
Scriptiebegeleider: mr. drs. Y.N. van den Brink
Voorblad: Terre des Hommes

Universiteit Leiden

But what they don't know...

I'm not real.

- Sweetie, Terre des Hommes

Lijst van afkortingen

EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
EVRM	Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de fundamentele vrijheden
(Tweede) Facultatief Protocol	Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie bij het Verdrag inzake de rechten van het kind
GC	General Comment
IVRK	Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind
MvT	Memorie van Toelichting
Richtlijn	Richtlijn 2011/92/EU van het Europees Parlement en de Raad van 13 december 2011 ter bestrijding van seksueel misbruik en seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie, en ter vervanging van Kaderbesluit 2004/68/JBZ van de Raad
Sr	Wetboek van Strafrecht
Stockholm Declaration	Stockholm Declaration and Agenda for Action
Sv	Wetboek van Strafvordering
Verdrag (van Lanzarote)	Verdrag van de Raad van Europa inzake de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik

Inhoudsopgave

Lijst van afkortingen.....	4
1. Inleiding en onderzoeksopzet	7
1.1. Inleiding.....	7
1.2. Vraagstelling en deelvragen	9
1.3. Definities en afbakeningen	10
1.4. Leeswijzer	11
2. Grooming	12
2.1. Wetsgeschiedenis	12
2.2. Artikel 248e Sr	13
2.3. De bestanddelen van artikel 248e Sr	15
2.3.1. “Hij die...”	15
2.3.2. “Door middel van...”	15
2.3.3. “Een persoon van wie hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden...”	15
2.3.4. “Een ontmoeting voorstelt met als oogmerk...”	16
2.3.5. “Indien hij enige handeling onderneemt...”	16
2.4. Resumé	17
3. Het groomen van (virtuele) lokpubers.....	18
3.1. (Virtuele) lokpubers	18
3.2. De problematiek rondom het groomen van (virtuele) lokpubers.....	19
3.3. Wetswijziging ten aanzien van lokpubers	20
3.4. Opsporingsmiddel of proactief onderzoek?.....	22
3.4.1. Het opsporingsbegrip	22
3.4.2. Politieel onderzoek in de proactieve fase	24
3.4.3. De (virtuele) lokpuber: opsporing of proactief onderzoek?	25
3.5. Resumé	27
4. Theoretische grondslagen van het Nederlandse strafrecht.....	28
4.1. Inleiding.....	28
4.2. Onderliggende historische ontwikkeling	29
4.3. Strafrechttheorieën	30
4.3.1. Schadebeginsel	30
4.3.2. Aanstootbeginsel.....	32
4.3.3. Paternalisme.....	33
4.3.4. Moralisme.....	33
4.4. Resumé	34

5. Internationaal kinderrechtenkader	35
5.1. IVRK	35
5.2. Artikel 19 IVRK.....	37
5.3. Artikel 34 IVRK.....	39
5.4. Facultatief Protocol	40
5.5. IVRK en artikel 248e Sr.....	41
5.5.1. <i>Misbruik of exploitatie</i>	41
5.5.2. <i>Reikwijdte positieve inspanningsverplichting</i>	42
5.5.3. <i>Gewicht van het belang van het kind</i>	44
5.6. Resumé.....	49
6. Slot	50
6.1. Conclusie	50
6.2. Vervolg vragen en aanbevelingen	52
7. Bibliografie.....	55
7.1. Literatuur	55
7.2. Officiële publicaties	60
7.3. Rechtspraak	63

1. Inleiding en onderzoeksopzet

1.1. Inleiding

De wereld is gedigitaliseerd en de criminaliteit digitaliseerde mee. Misdaad vindt niet meer enkel en alleen fysiek plaats, ook online moet men steeds beter oppassen en zich steeds beter beveiligen. Digitale communicatietechnologieën zijn nog altijd in opkomst en met deze opkomst is ook de zorg om toename van seksuele uitbuitingen en seksueel misbruik van minderjarigen als gevolg van deze veranderde digitale communicatietechnologieën gegroeid.¹ Deze moderne communicatievormen onttrekken zich namelijk aan controle van buitenaf. Middels het internet kunnen daders dientengevolge in relatieve anonimiteit misbruik plegen.² Dit heeft tot gevolg dat het internet onder andere bij uitstek geschikt is voor het plegen van zedendelicten. Lodder illustreert dit door te stellen dat kinderen in de fysieke wereld gewaarschuwd kunnen worden voor onbetrouwbare mannen (of vrouwen) die snoepjes aanbieden of lieve dieren in hun achterbak willen laten zien, maar dat het lastiger is om zogenaamde ‘digitale engerds’ te herkennen. Immers, de leeftijd van mensen is op internet veelal niet vast te stellen.³ Daarnaast hebben het internet en bijbehorende communicatievormen eveneens tot gevolg dat (potentiële) misbruikers gemakkelijk toegang hebben tot potentiële, minderjarige slachtoffers.⁴ Zij hoeven enkel in te loggen op een online platform waar zich vooral minderjarigen bevinden. Zanetti stelt zelfs dat in feite iedere jongerensite of chatbox even geschikt is, omdat er sprake is van seksualisering op de sociale netwerksites en in chatboxen.⁵

Omdat het Wetboek van Strafvordering (hierna: Sv) en het Wetboek van Strafrecht (hierna: Sr) tot stand zijn gekomen in een tijd waarin de digitale wereld niet bestond, moeten de bevoegdheden en strafbaarstellingen periodiek worden herijkt, “zodat de samenleving adequaat kan worden beveiligd tegen het handelen van personen die gebruik maken van de informatietechnologie om criminele activiteiten te plegen waarvan anderen het slachtoffer zijn, om te communiceren met medeplegers en om hun handelen van de buitenwereld af te schermen”.⁶ De groeiende zorg om de toename van online seksuele uitbuiting en online seksueel misbruik van minderjarigen, heeft daarom geleid tot nieuwe strafbaarstellingen. Eén van deze nieuwe delicten is de strafbaarstellingen van online grooming.

Online grooming wordt ook wel beschreven als online kinderlokken. Feitelijk gezien is grooming in de vorm van kinderlokken een oud verschijnsel. Ten gevolge van de opkomst van digitale communicatietechnologieën heeft het echter, zoals zojuist beschreven, een veranderde verschijningsvorm gekregen: online ‘grooming’.⁷ In deze beschouwing zal met

¹ Kool 2010, par. 4.1.

² *Kamerstukken II* 2008/09, 31 810, nr. 3 (MvT), p. 1-2.

³ Lodder 2015, p. 57.

⁴ Kool 2010, par. 4.1.

⁵ Zanetti 2009, p. 287.

⁶ *Kamerstukken II* 2016/17, 34 372, D, p. 2.

⁷ Kool 2010, par. 4.2.

‘grooming’ steeds deze nieuwe, digitale verschijningsvorm worden bedoeld. Sinds 2010 is de strafbaarstelling van online grooming middels artikel 248e Sr verwezenlijkt. Kortgezegd stelt dit artikel strafbaar het langs geautomatiseerde weg communiceren met een minderjarige jonger dan zestien jaar en aan die minderjarige een ontmoeting voorstellen, met als doel ontuchtige handelingen met die minderjarige te plegen. Daarnaast is het vereist dat er handelingen ter verwezenlijking van die ontmoeting worden verricht.

Over de omvang van grooming zijn de meningen verdeeld. Aan de ene kant wordt door Zanetti een onderzoek aangehaald waaruit blijkt dat elke jongere seksueel wordt benaderd op internet.⁸ Van der Hof haalt daarentegen juist empirisch onderzoek aan waaruit blijkt dat daadwerkelijke grooming slechts heel zelden voorkomt.⁹ De Nederlandse wetgever baseert zich echter weer op ander onderzoek en stelt dat de aard en de omvang van grooming zorgwekkend is.¹⁰ Meldingen van grooming bij het Meldpunt Kinderporno op Internet zijn volgens de wetgever fors toegenomen, waardoor een adequaat antwoord vereist is en er door de overheid adequate strafrechtelijke bescherming tegen grooming dient te worden geboden.¹¹

Omdat artikel 248e Sr enkel strafbaar stelt het doen van een ontmoeting aan die minderjarige waarmee gecommuniceerd wordt, is het op dit moment niet strafbaar als bijvoorbeeld ouders het chatgesprek overnemen van hun minderjarige kind.¹² Evenmin is het op dit moment strafbaar wanneer zogenaamde lokpubers worden gegroomd. Een lokpuber kan allereerst een politieambtenaar zijn die zich online voordoet als minderjarige. Daarnaast kan met een lokpuber ook een virtuele lokpuber, een virtuele creatie van een minderjarige, worden bedoeld. Een voorbeeld hiervan is het door Terre des Hommes ontwikkelde Filipijnse meisje ‘Sweetie’ en ‘Sweetie 2.0’, haar in ontwikkeling zijnde opvolgster.

Zoals reeds vermeld is het groomen van lokpubers op grond van de huidige wetsomschrijving nog niet strafbaar. Ten gevolge van de Wijziging van het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering in verband met de verbetering en versterking van de opsporing en vervolging van computercriminaliteit (Computercriminaliteit III) zal dit ten aanzien van de lokpuber veranderen. Met de nieuwe omschrijving van artikel 248e Sr wordt grooming ook strafbaar wanneer de persoon aan wie een ontmoeting wordt voorgesteld in werkelijkheid ouder dan zestien jaar is.¹³ Ingevolge het later ingediende amendement van Tellegen en Van Toorenburg zou eveneens het groomen van virtuele fictieve creaties strafbaar kunnen worden.¹⁴

⁸ Zanetti 2009, p. 287; Zie: De Graaf & Vanwesenbeeck 2006.

⁹ Van der Hof 2014, p. 20-21.

¹⁰ *Kamerstukken II* 2008/09, 31 810, nr. 3 (MvT), p. 6.

¹¹ *Kamerstukken II* 2008/09, 31 810, nr. 3 (MvT), p. 6.

¹² Zoals in: Rb. Amsterdam 11 april 2011, ECLI:NL:RBAMS:2011:BQ0961 en Rb. Amsterdam 22 december 2011, NBStraf 2012/82 (de eerste betreft de vordering gevangenhouding en de tweede de inhoudelijke behandeling van dezelfde zaak).

¹³ *Kamerstukken II* 2015/16, 34 372, nr. 3 (MvT), p. 4.

¹⁴ *Kamerstukken II* 2016/17, 34 372, nr. 15, p. 1.

De wetgever heeft in eerste instantie niet nader toegelicht waarom het groomen van virtuele lokpubers niet strafbaar werd gesteld ingevolge de voorgestelde wijziging van Computercriminaliteit III. Waarom het groomen van virtuele lokpubers ingevolge het amendement wel strafbaar gesteld moet worden, wordt eveneens slechts beknopt toegelicht. De met grooming te beschermen rechtsbelangen, te weten de bescherming van kinderen tegen seksueel misbruik, lijken echter strafbare grooming van een virtueel persoon niet uit te sluiten. Ten Voorde stelt daarom dat het de wetgever zou sieren op dit punt meer duidelijkheid te verschaffen.¹⁵ Zeker aangezien er ook kritiek bestaat op deze voorgestelde wijzigingen.¹⁶

Vanuit het internationale recht zou mogelijk bepleit kunnen worden dat het groomen van virtuele lokpubers eveneens onder de delictsomschrijving van artikel 248e Sr moet vallen en dat het voorgestelde amendement dus moet worden aangenomen door de Eerste Kamer. In dat kader moet worden gedacht aan artikelen 19 en 34 van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (hierna: IVRK). Het IVRK is een juridisch bindend verdrag voor landen die het IVRK hebben geratificeerd. Ingevolge artikelen 19 en 34 IVRK moeten lidstaten van het IVRK alle maatregelen nemen om het kind te beschermen tegen geweld, seksueel misbruik en seksuele exploitatie. Omdat Nederland het IVRK heeft geratificeerd, geldt deze positieve inspanningsverplichting om kinderen te beschermen ook voor Nederlandse wetgever. Bij artikel 34 IVRK hoort tevens het Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie bij het Verdrag inzake de rechten van het kind, dat eveneens door Nederland is geratificeerd.¹⁷ Dit Protocol werkt de positieve inspanningsverplichting verder uit en is dus eveneens van belang voor onderhavige beschouwing.

1.2. Vraagstelling en deelvragen

Aangezien er vanuit diverse invalshoeken verschillende standpunten in te nemen zijn met betrekking tot de vraag of het groomen van virtuele lokpubers strafbaar gesteld moet worden, behandelt onderhavige beschouwing dit vraagstuk vanuit een theoretische en internationaalrechtelijke invalshoek. In deze beschouwing staat daarom de volgende vraag centraal:

in hoeverre kan de inzet van virtuele lokpubers ter bescherming van minderjarigen tegen grooming worden gerechtvaardigd vanuit de theoretische grondslagen van het Nederlandse strafrecht en hoe verhoudt deze inzet van virtuele lokpubers zich tot artikel 19 IVRK en artikel 34 IVRK?

¹⁵ Ten Voorde 2016, p. 242, voetnoot 229.

¹⁶ Zie o.a. Grijsen, Polman & De Lange 2017.

¹⁷ Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie bij het IVRK, Volume 2171, A-27531.

Deze vraag zal door middel van het bestuderen en analyseren van relevante literatuur, officiële publicaties en jurisprudentie worden behandeld aan de hand van de volgende deelvragen:

- Wat is grooming en aan welke bestanddelen moet worden voldaan om tot een bewezenverklaring van artikel 248e Sr te kunnen komen?
- Wat is een (virtuele) lokpuber en welke problematiek speelt er rondom de strafbaarstelling van het groomen van (virtuele) lokpubers?
- Welke theoretische grondslagen van het Nederlandse strafrecht spelen een rol met betrekking tot de strafbaarstelling van het groomen van (virtuele) lokpubers en kunnen deze grondslagen worden gebruikt om deze strafbaarstelling te rechtvaardigen?
- Welke verplichtingen volgen uit artikel 19 IVRK en artikel 34 IVRK voor Nederland en hebben deze verplichtingen tot gevolg dat artikel 248e Sr ook het groomen van virtuele lokpubers strafbaar moet stellen?

1.3. Definities en afbakeningen

Een goed begrip van de centrale vraagstelling en de reikwijdte van onderhavig onderzoek, vereist duidelijkheid omtrent een aantal belangrijke begrippen. Ter verduidelijking volgt daarom een kort overzicht van de in deze beschouwing gebruikte definities en zullen een aantal begrippen worden afgebakend.

Een eerste afbakening voor deze beschouwing is de afbakening van het begrip ‘grooming’. In deze beschouwing onder ‘grooming’ enkel online grooming worden verstaan, zoals dit wordt beschreven in artikel 248e Sr.

De begrippen lokpuber en virtuele lokpuber dienen in deze beschouwing als volgt te worden geïnterpreteerd. Met ‘lokpuber’ wordt een politieambtenaar die zich online voordoeft als minderjarige bedoeld. Met ‘virtuele lokpuber’ wordt bedoeld op een virtuele creatie van een minderjarige, dat door middel van kunstmatige intelligentie zelfstandig kan handelen. In de inleiding werd ‘Sweetie’ aangehaald als voorbeeld van een virtuele lokpuber. Sweetie wordt in deze beschouwing enkel gebruikt ter illustratie van een virtuele lokpuber. Derhalve zal het voor deze beschouwing geen rol van betekenis spelen dat Sweetie door een particuliere, non-gouvernementele organisatie is ontwikkeld.

Ten derde een afbakening van het begrip ‘minderjarige’, zoals dat begrip in deze beschouwing gebezigd wordt. Omdat artikel 248e Sr zich beperkt tot minderjarigen jonger dan zestien jaren, zal in het vervolg, tenzij anders vermeld, onder minderjarige een persoon jonger dan zestien jaar worden verstaan.

Tot slot een afbakening van het internationaal kinderrecht kader. In onderhavige beschouwing zal dit kader worden gevormd door artikelen 3, 19 en 34 IVRK en het Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie

bij het Verdrag inzake de rechten van het kind. Omdat het IVRK het toonaangevende en tevens juridisch bindende verdrag is met betrekking tot kinderrechten, zullen kinderrechtelijke bepalingen uit andere verdragen, richtlijnen of handvesten buiten beschouwing worden gelaten.

1.4. Leeswijzer

De in deze beschouwing centraal staande vraag en bijbehorende deelvragen zullen worden beantwoord door allereerst uitgebreider stil te staan bij artikel 248e Sr (hoofdstuk 2). In dit kader wordt de wetsgeschiedenis uiteengezet en worden de verschillende bestanddelen van grooming behandeld en geanalyseerd. Het doel van dit hoofdstuk is om het toetsingskader en de ratio achter deze strafbaarstelling duidelijk en gedetailleerd uiteen te zetten.

Vervolgens zullen de lokpuber en de virtuele lokpuber worden beschreven (hoofdstuk 3). De problematiek die met betrekking tot het groomen van (virtuele) lokpubers speelt is in de inleiding reeds kort aangestipt, maar zal in dit hoofdstuk nader worden beschouwd. Daarnaast zal in dit hoofdstuk worden beschouwd of de inzet van (virtuele) lokpubers kan worden aangemerkt als zijnde opsporing in de zin van artikel 132a Sv of niet.

Hierna zullen de theoretische grondslagen van het Nederlandse strafrecht uiteen worden gezet (hoofdstuk 4). In dit hoofdstuk zal eveneens worden beschouwd hoe deze grondslagen zich verhouden tot het delict grooming en of een verruiming van artikel 248e Sr kan worden gerechtvaardigd op grond van deze theoretische grondslagen.

In hoofdstuk 5 zullen artikel 19 IVRK en artikel 34 IVRK en het Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie bij het Verdrag inzake de rechten van het kind nader worden beschouwd en zal worden bekeken welke verplichtingen hieruit voortvloeien voor Nederland en hoe dit zich verhoudt tot andere fundamentele rechten. Ook zal worden onderzocht of deze verplichtingen tot gevolg hebben dat artikel 248e Sr moet worden aangepast zodat het groomen van virtuele lokpubers eveneens strafbaar wordt gesteld. Tot slot zal worden geëindigd met een conclusie (hoofdstuk 6). In deze conclusie zal een samenvatting van deze beschouwing worden gegeven en een beantwoording van de in deze beschouwing centraal staande vraag. Eveneens worden enkele vervolgvragen gesteld en aanbevelingen gegeven met betrekking tot de strafbaarstelling van het groomen van lokpubers.

2. Grooming

De strafbaarstelling van grooming is pas een decennium geleden aan het Wetboek van Strafrecht toegevoegd. Het is dan ook niet verbazingwekkend dat de strafbaarstelling nog in ontwikkeling is. Ter verduidelijking van het delict grooming en de ontwikkeling van de bijbehorende strafbaarstelling, wordt allereerst de wetsgeschiedenis uiteengezet (paragraaf 2.1). Daarna wordt artikel 248e Sr geanalyseerd (paragraaf 2.2) en zullen de bestanddelen van dit artikel nader worden toegelicht (paragraaf 2.3). Tot slot volgt een deelconclusie (paragraaf 2.4).

2.1. Wetsgeschiedenis

Artikel 248e Sr strekt tot uitvoering van het Verdrag van de Raad van Europa inzake de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik (hierna: Verdrag van Lanzarote).¹⁸ Dit Verdrag heeft tot doel een hecht fundament en een krachtige en effectieve bijdrage te leveren aan de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik.¹⁹ De meerwaarde van dit Verdrag ten opzichte van andere reeds bestaande internationale instrumenten, is volgens de Nederlandse wetgever vooral gelegen in het feit dat het Verdrag van Lanzarote de gevolgen van de voortgaande digitalisering van de maatschappij en de ontwikkeling van de techniek en de daarmee gepaard gaande toename van het gebruik van het internet in ogenschouw neemt bij de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik.²⁰

Artikel 248e Sr strekt in het bijzonder tot uitvoering van artikel 23 van het Verdrag van Lanzarote. Artikel 23 van dit Verdrag verplicht tot strafbaarstelling van grooming en bepaalt daartoe het volgende:

Elke Partij neemt de wetgevende of andere maatregelen die nodig zijn voor het strafbaar stellen van het doen van een voorstel, door middel van informatie- en communicatietechnologie, door een volwassene aan een kind dat de ingevolge artikel 18, tweede lid, vastgestelde leeftijd niet heeft bereikt, tot een ontmoeting met als vooropgezet doel het plegen van een overeenkomstig artikel 18, eerste lid, onderdeel a, of artikel 20, eerste lid, onderdeel a, strafbaar gesteld feit tegen hem of haar, wanneer dit voorstel is gevolgd door materiële handelingen die tot een dergelijke ontmoeting leiden.

Ingevolge artikel 18, tweede lid, van dit Verdrag mogen lidstaten zelf de leeftijd bepalen waaronder het verboden is seksuele handelingen met een kind aan te gaan. Dit ligt anders in de Richtlijn 2011/92/EU van het Europees Parlement en de Raad van 13 december 2011 ter bestrijding van seksueel misbruik en seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie,

¹⁸ Trb. 2008, 58.

¹⁹ Trb. 2008, 58, preambule; Kamerstukken II 2008/09, 31 808 (R1872), nr. 3 (MvT), p. 2.

²⁰ Kamerstukken II 2008/09, 31 810, nr. 3 (MvT), p. 1; Kamerstukken II 2012/13, 33 580, nr. 3 (MvT), p. 4.

en ter vervanging van Kaderbesluit 2004/68/JBZ van de Raad (hierna: de Richtlijn), dat enkele jaren na het Verdrag van Lanzarote en de daaruit voortvloeiende strafbepaling van grooming in Nederland is vastgesteld.

De Richtlijn is inhoudelijk sterk geïnspireerd op dat Verdrag²¹ en net als het Verdrag bevat deze Richtlijn een verplichting voor Staten om grooming strafbaar te stellen. Onder ‘kind’ wordt in deze Richtlijn echter verstaan een persoon die jonger is dan achttien jaar. Ingevolge artikel 6, eerste lid, van de Richtlijnen nemen lidstaten de nodige maatregelen om ervoor te zorgen dat wordt strafbaar gesteld het met opzet:

doen van een voorstel door middel van informatie- en communicatietechnologie, door een volwassene aan een kind dat nog niet seksueel meerderjarig is, tot ontmoeting met het oogmerk om een van de in artikel 3, lid 4, en artikel 5, lid 6, genoemde strafbare feiten te plegen, wordt, voor zover dit voorstel is gevolgd door materiële handelingen die tot een dergelijke ontmoeting leiden, gestraft met een maximum gevangenisstraf van ten minste één jaar.

In grote lijnen komen de bepalingen uit het Verdrag, de Richtlijn en artikel 248e Sr met elkaar overeen. Het opzet moet steeds zijn gericht op het plegen van seksueel misbruik met een kind dat nog niet seksueel meerderjarig is. Ook moet het door de groomer gedane voorstel steeds worden gevolgd door materiële handelingen die tot een dergelijke ontmoeting leiden.²² Waar zowel het Verdrag, de Richtlijn en de Nederlandse wetgever het eveneens over eens zijn, is dat de strafbaarstelling van grooming tot doel heeft kinderen te beschermen tegen de zeer schadelijke gevolgen dat seksuele uitbuiting en seksueel misbruik van kinderen hebben voor hun gezondheid en psychosociale ontwikkeling.²³ De Nederlandse wetgever stelt dan ook dat grooming “met kracht moet worden bestreden”.²⁴

2.2. Artikel 248e Sr

Teneinde daad bij het woord te voegen, is grooming in het Wetboek van Strafrecht strafbaar gesteld ingevolge artikel 248e Sr. Het artikel is ingevoerd bij Wet van 26 november 2009 tot uitvoering van het op 25 oktober 2007 te Lanzarote tot stand gekomen Verdrag van de Raad van Europa inzake de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik (Trb. 2008, 58)²⁵ en trad op 1 januari 2010 in werking. Dit artikel luidt als volgt:

Hij die door middel van een geautomatiseerd werk of met gebruikmaking van een communicatiedienst een persoon van wie hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat deze de leeftijd van zestien jaren nog niet heeft bereikt, een ontmoeting voorstelt

²¹ *Kamerstukken II* 2012/13, 33 580, nr. 3 (MvT), p. 4.

²² Ten Voorde 2016, p. 237-238.

²³ Zie: overweging 1 van Richtlijn 2011/93/EU, de preambule van het Verdrag van Lanzarote en *Kamerstukken II* 2008/09, 31 810, nr. 3 (MvT), p. 6.

²⁴ *Kamerstukken II* 2008/09, 31 810, nr. 3 (MvT), p. 2.

²⁵ *Stb.* 2009, 544.

met het oogmerk ontuchtige handelingen met die persoon te plegen of een afbeelding van een seksuele gedraging waarbij die persoon is betrokken, te vervaardigen wordt, indien hij enige handeling onderneemt gericht op het verwezenlijken van die ontmoeting, gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twee jaren of geldboete van de vierde categorie.

In overeenstemming met dit artikel, wordt grooming door de Nederlandse wetgever omschreven als een veelal “langerlopend proces waarbij de dader door veelvuldig chat- en e-mailcontact langzaam het vertrouwen wint van het kind, het kind verleidt tot het delen van intimiteiten en op die wijze het kind in de digitale wereld vatbaar maakt voor seksueel misbruik in de fysieke wereld”.²⁶ Zoals blijkt uit de omschrijving van de wetgever en artikel 248e Sr, is middels deze strafbaarstelling dus niet het daadwerkelijke seksuele misbruik strafbaar gesteld. Voor een strafbare grooming is het niet nodig dat er daadwerkelijk ontuchtige handelingen zijn gepleegd met een zestienminner, noch hoeft er sprake te zijn van een begin van uitvoering daarvan.²⁷ Volgens de Nederlandse wetgever ziet deze strafbepaling op die handelingen “waarbij nog geen sprake is van het plegen van daadwerkelijk seksueel misbruik, maar waar wel misbruik wordt gemaakt van de open communicatiemogelijkheden op internet om kinderen te benaderen”.²⁸ Fysiek contact tussen de minderjarige en de groomer is niet vereist.²⁹ Enkel het doen van een voorstel tot een ontmoeting aan een minderjarige, met als doel ontuchtige handelingen met die minderjarige te verrichten en enige handeling ter verwezenlijking van die ontmoeting volstaat.³⁰

Dit maakt dat grooming wordt gezien als een bijzonder voorbereidingsdelict.³¹ De strafbaarstelling van dit delict wordt gerechtvaardigd door de noodzaak ‘effectieve bescherming’ te bieden.³² Omdat artikel 248e Sr een bijzonder voorbereidingsdelict is, heeft de rechtbank Amsterdam geoordeeld dat, gelet op de wetsgeschiedenis, een poging tot grooming of een voorbereiding van grooming niet strafbaar is. “Een verdere verschuiving van de strafbaarheid naar de voorfase zou betekenen dat het loutere internetcontact, hoe laakbaar ook, strafbaar zou zijn en dat zou te ver voeren”, aldus de rechtbank.³³ Teneinde te komen tot een strafbare grooming, moet er dus voldaan worden aan alle bestanddelen van artikel 248e Sr.

²⁶ *Kamerstukken II* 2008/09, 31 810, nr. 3 (MvT), p. 6.

²⁷ Ten Voorde 2016, p. 251.

²⁸ *Kamerstukken II* 2008/09, 31 810, nr. 3 (MvT), p. 6.

²⁹ *Kamerstukken II* 2008/09, 31 810, nr. 3 (MvT), p. 6.

³⁰ Lodder 2015, p. 58.

³¹ Lindenberg 2016, p. 943; vgl. *Kamerstukken II* 2008/09, 31 810, nr. 3 (MvT), p. 9, en *Kamerstukken II* 2008/09, 31 810, nr. 7, p. 8; zie voorts *Kamerstukken II* 2015/16, 34 372, nr. 3 (MvT), p. 71.

³² Kool, *T&C Strafrecht*, commentaar op art. 248e Sr, aant. 5 (online geraadpleegd, actueel t/m 1 september 2017).

³³ Rb. Amsterdam 2 juli 2013, ECLI:NL:RBAMS:2013:4000, r.o. 6.

2.3. De bestanddelen van artikel 248e Sr

2.3.1. “Hij die...”

In tegenstelling tot de strafbaarstelling in artikel 23 Verdrag van Lanzarote, kan grooming ingevolge artikel 248e Sr worden gepleegd door zowel een minderjarige als een meerderjarige. Volgens de wetgever kan het namelijk onder omstandigheden wenselijk zijn om strafrechtelijk op te kunnen treden tegen een minderjarige die zich schuldig maakt aan grooming, bijvoorbeeld wanneer het gaat om “een situatie waarin sprake is van iemand van zeventien jaar die op internet iemand van twaalf jaar tot een ontmoeting verleidt”.³⁴ Wat betreft minderjarigen is het daarom van belang dat er wordt vastgesteld of die minderjarigen elkaar willen ontmoeten met het doel consensuele seksuele contacten te hebben, of dat de dader opzet heeft op het plegen van ontuchtige handelingen. Of er sprake is van ontuchtige handelingen vormt dan ook een belangrijke beperking van de reikwijdte van grooming.³⁵

2.3.2. “Door middel van...”

Grooming, zoals strafbaar gesteld in artikel 248e Sr, vindt niet plaats op straat, maar online. Het is daarom dat de communicatie moet verlopen door middel van een geautomatiseerd werk of met gebruikmaking van een communicatiedienst. Het begrip ‘geautomatiseerd werk’ wordt gedefinieerd in artikel 80sexies Sr als “een inrichting die bestemd is om langs elektronische weg gegevens op te slaan, te verwerken en over te dragen”. ‘Communicatiedienst’ wordt als begrip onder andere gehanteerd in artikel 126la Sv en verder en kan omschreven worden als een dienst die de mogelijkheid biedt te communiceren met behulp van een geautomatiseerd werk. Alle technologieën waarmee verbinding kan worden gemaakt met het internet vallen onder geautomatiseerd werk of communicatiedienst.³⁶ In het geval van grooming moet in dit kader gedacht worden aan e-mail of chatverkeer. De wetgever merkt daarbij op dat het “met name bij de strafbaarstelling van grooming van belang is dat ook het gebruik van mobiele telefonie onder de bepaling valt. Kinderen maken immers op steeds jongere leeftijd en steeds meer gebruik van de SMS, MMS en e-mail functionaliteiten van mobiele telefoons. Het is niet uitgesloten dat grooming ook via die wegen plaatsvindt.”³⁷

2.3.3. “Een persoon van wie hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden...”

Voor een bewezenverklaarde grooming is vervolgens vereist dat de dader weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat het slachtoffer een persoon is jonger dan zestien jaar. Dit verschilt van de leeftijdsgrens van achttien jaar, zoals dit in de Richtlijn wordt gehanteerd. In de memorie van toelichting bij de implementatie van deze wetgeving, laat de wetgever zich echter niet uit over dit verschil. Dit is opmerkelijk, omdat het tot gevolg heeft dat kinderen tussen de zestien en achttien jaar oud niet beschermd worden tegen grooming, terwijl dit ingevolge de Richtlijn wel degelijk zou moeten.

³⁴ Kamerstukken II 2008/09, 31 810, nr. 7, p. 8.

³⁵ Kamerstukken II 2008/09, 31 810, nr. 7, p. 8.

³⁶ Kool, *T&C Strafrecht*, commentaar op art. 248e Sr, aant. 8.d (online geraadpleegd, actueel t/m 1 september 2017).

³⁷ Kamerstukken II 2008/09, 31 810, nr. 3 (MvT), p. 9.

De wetgever heeft zich wel nader uitgelaten over de wetenschap van de leeftijd van de minderjarige. Hierover merkt de wetgever op dat “gelet op de ratio van de strafbaarstelling, te weten een doeltreffende strafrechtelijke bescherming van het kind”, dit bestanddeel ruim moet worden uitgelegd.³⁸ In de meeste gevallen van grooming is de wetenschap van de leeftijd van het slachtoffer bij de groomer evident. Groomers bevinden zich immers bewust op online plekken waar vooral jongeren te vinden zijn.³⁹ Zij zoeken hun slachtoffers op de gangbare jongerensites en chatboxen.⁴⁰ Wat betreft dit bestanddeel kunnen er echter in het geval van (virtuele) lokpubers problemen zijn met betrekking tot de bewezenverklaring van grooming. Deze problematiek zal in het volgende hoofdstuk uitgebreid worden behandeld.

2.3.4. “Een ontmoeting voorstelt met als oogmerk...”

Wanneer een groomer in contact is gekomen met een minderjarige, moet er – om te voldoen aan de delictsomschrijving van grooming – een voorstel tot een ontmoeting worden gedaan. Dit voorstel moet tevens redelijk concreet zijn, zo blijkt uit rechtspraak van de rechtbank Amsterdam.⁴¹ Er kan worden gesproken van een ‘voorstel tot ontmoeting’, wanneer er “bij herhaling aangedrongen (...) wordt op een ontmoeting en daartoe voorgesteld elkaar te ontmoeten in het bos, in het winkelcentrum en bij haar thuis, waarbij hij een concrete middag, avond dan wel een tijdstip heeft genoemd”.⁴²

Ingevolge dit bestanddeel is het hebben van enkel een onzedelijk gesprek dus onvoldoende om tot een voltooide grooming te komen. Daarnaast hoeft het gesprek voorafgaande aan de grooming niet per se seksueel van aard te zijn. Zolang de dader tijdens het gesprek een ontmoeting voorstelt en met deze afspraak seksuele activiteiten of het vervaardigen van kinderporno beoogt, wordt er voldaan aan het bestanddeel betreffende het voorstellen van een ontmoeting met het oogmerk ontuchtige handelingen te plegen. Echter, over het algemeen is dit oogmerk lastiger te bewijzen wanneer het gesprek niet seksueel van aard is geweest.

2.3.5. “Indien hij enige handeling onderneemt...”

In de literatuur wordt de fase voorafgaande aan en tijdens het doen van het voorstel tot ontmoeting ook wel de communicatiefase genoemd. Dit is de fase “waarin het kind op het internet in chat- en emailverkeer door de dader wordt bewerkt en verleid”.⁴³ Vanaf het doen van het voorstel tot ontmoeting is in de meeste gevallen de actiefase aangebroken. Het is tijdens deze actiefase dat het laatste bestanddeel van artikel 248e Sr vervuld kan worden: het ondernemen van enige handeling gericht op het verwezenlijken van die ontmoeting. Deze gedragingen worden vereist, omdat zij volgens de wetgever de vastheid onderstrepen van het voornemen van de dader om zijn digitaal misbruik daadwerkelijk om te zetten in het plegen van fysiek misbruik.⁴⁴

³⁸ *Kamerstukken II* 2008/09, 31 810, nr. 3 (MvT), p. 9.

³⁹ Lodder 2015, p. 59.

⁴⁰ Zanetti 2009, p. 286.

⁴¹ Rb. Amsterdam 2 juli 2013, ECLI:NL:RBAMS:2013:4000, r.o. 4.3.2.

⁴² HR 11 november 2014, ECLI:NL:HR:2014:3140, r.o. 2.6 en 2.7.

⁴³ HR 11 november 2014, ECLI:NL:HR:2014:3140, conclusie A-G Spronken par. 10.

⁴⁴ *Kamerstukken II* 2008/09, 31 810, nr. 3 (MvT), p. 7.

Omdat grooming een bijzonder voorbereidingsdelict is, hoeft de ontmoeting niet daadwerkelijk plaats te vinden, noch hoeft de dader onderweg te zijn naar de ontmoeting.⁴⁵ Voldoende is bijvoorbeeld “wanneer de dader zich begeeft naar de voor de ontmoeting afgesproken plek, het slachtoffer van een routebeschrijving naar die plek voorziet of anderszins concrete voorbereidingen treft gericht op het verwezenlijken van de ontmoeting”.⁴⁶ Uit jurisprudentie van de Hoge Raad blijkt dat eveneens aan dit bestanddeel kan worden voldaan als de verdachte voor het slachtoffer een reisschema heeft opgesteld en het slachtoffer heeft geïnstrueerd op welke wijze het slachtoffer naar de groomer moest reizen.⁴⁷ Er bij het slachtoffer herhaaldelijk op aandringen dat de ontmoeting snel zou moeten plaatsvinden, het slachtoffer hiertoe onder druk zetten en het geven van een telefoonnummer aan het slachtoffer in het kader van het concretiseren van een afspraak, is naar het oordeel van de Hoge Raad ook voldoende om aangemerkt te worden als ‘handelingen ter verwezenlijking’.⁴⁸ De actiefase kan dus uit diverse handelingen bestaan.

In sommige gevallen lopen de actiefase en de communicatiefase echter door elkaar heen. Bijvoorbeeld wanneer de dader reeds tijdens het voeren van de gesprekken met de minderjarige zijn telefoonnummer overhandigt.⁴⁹ Voor een bewezenverklaring van grooming maakt de exacte volgorde van de handelingen niet uit. Zolang er maar aan alle bestanddelen wordt voldaan.

2.4. Resumé

De strafbaarstelling van grooming in artikel 248e Sr strekt tot uitvoering van het Verdrag van Lanzarote. Dit Verdrag heeft tot doel een hecht fundament en een krachtige en effectieve bijdrage te leveren aan de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik. Omdat voor een strafbare grooming op grond van artikel 248e Sr volstaat het online doen van een voorstel tot een ontmoeting aan een minderjarige, met als doel ontuchtige handelingen met die minderjarige te verrichten, en het ondernemen van enige handeling ter verwezenlijking van die ontmoeting, is er geen daadwerkelijk fysiek contact of misbruik vereist tussen de minderjarige en de groomer. Grooming wordt daarom gezien als een bijzonder voorbereidingsdelict. Hierdoor is een poging tot grooming of een voorbereiding van grooming niet strafbaar. Er moet dus voor een bewezenverklaring van grooming altijd worden voldaan aan alle bestanddelen van artikel 248e Sr. Dit kan problematisch zijn in het geval van het groomen van een (virtuele) lofpuber, zoals zal blijken in het volgende hoofdstuk.

⁴⁵ Waarbij dient te worden opgemerkt dat een ontmoeting natuurlijk ook bij de dader thuis kan plaatsvinden, waardoor de dader zich eenvoudigweg niet naar de ontmoeting kan begeven.

⁴⁶ *Kamerstukken II* 2008/09, 31 810, nr. 3 (MvT), p. 7.

⁴⁷ HR 14 mei 2013, ECLI:NL:HR:2013:BZ9941, r.o. 2.4.

⁴⁸ HR 11 november 2014, ECLI:NL:HR:2014:3140, m.nt. N. Keijzer, r.o. 2.6 en 2.7.

⁴⁹ Een activiteit die volgens het hof 's-Hertogenbosch plaatsvond in de communicatiefase, HR 11 november 2014, ECLI:NL:HR:2014:3140, m.nt. N. Keijzer, voorgaande uitspraak, middel 1.

3. Het groomen van (virtuele) lokpubers

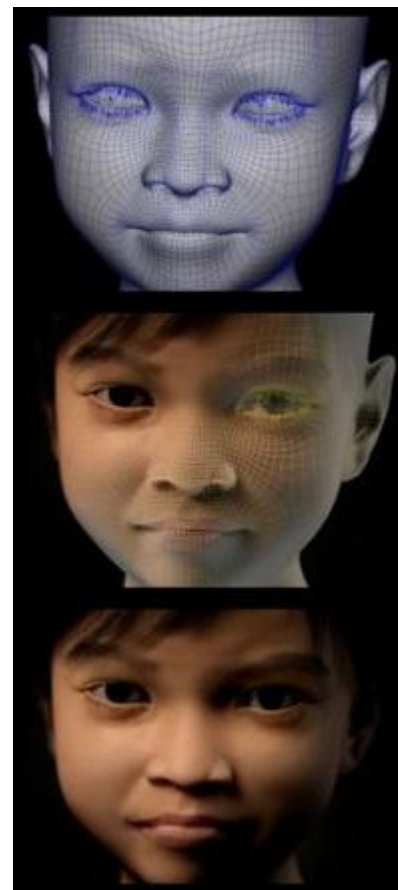
Het bewezen verklaren van grooming is gecompliceerder wanneer het gaat om het groomen van (virtuele) lokpubers. Zoals toegelicht is voor een bewezenverklaring van grooming vereist dat de dader een persoon groomt van wie hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat deze jonger is dan zestien jaar oud. Dit bestanddeel levert met betrekking tot het groomen van (virtuele) lokpubers enige problemen op.

Voordat deze problematiek nader wordt toegelicht, zal eerst meer duidelijkheid worden verschaft over de (virtuele) lokpuber (paragraaf 3.1). Na het beschouwen van de problematiek (paragraaf 3.2), wordt onderzocht of een recent voorgestelde wetswijziging en amendement een oplossing bieden voor deze problematiek (paragraaf 3.3). Vervolgens wordt beschouwd of de inzet van de (virtuele) lokpuber kan worden aangemerkt als een opsporingsmiddel (paragraaf 3.4). Een korte deelconclusie zal dit hoofdstuk afsluiten (paragraaf 3.5).

3.1. (Virtuele) lokpubers

Zoals reeds kort vermeld in de inleiding van deze beschouwing, dient binnen het onderwerp ‘lokpubers’ een onderscheid te worden gemaakt tussen zogenaamde ‘echte’ lokpubers en virtuele lokpubers. Een ‘echte’ lokpuber is een onder dekmantel werkende, meerderjarige politieambtenaar die zich op het internet voordoeft als zestienminder.⁵⁰ Deze politieambtenaar voert online gesprekken met groomers, die op hun beurt denken met een echte zestienminder te communiceren. Op deze manier wordt geprobeerd om personen die erop uit zijn met kinderen seksueel contact te hebben, op heterdaad te betrappen.⁵¹

Wanneer het gaat om virtuele lokpubers moet er worden gedacht aan fictieve minderjarigen die slechts in de virtuele werkelijkheid bestaan. Een voorbeeld hiervan is het door Terre des Hommes, een internationale charitatieve instelling die zich richt op de rechten van het kind, ontwikkelde fictieve Filipijnse meisje: Sweetie. Sweetie is een computer model en lijkt sprekend op een tienjarig meisje. Ook Sweetie werd ingezet om potentiële overtreeders op te sporen in chatrooms en online fora.⁵² In eerste instantie werd Sweetie bestuurd door iemand van Terre des Hommes en is de werking dus vergelijkbaar met de inzet van niet virtuele lokpubers,

Figuur 1: Sweetie.

Bron : Terre des Hommes.

⁵⁰ Haverkate 2013, p. 484.

⁵¹ Lindenberg 2016, p. 942.

⁵² Schermer e.a. 2016, p. 6.

afgezien van het feit dat het bij Sweetie niet gaat om overheidsoptreden en bij de politieambtenaren die zich voordoen als minderjarige wel. Sweetie bleek een succesvol instrument. In slechts twee maanden tijd zijn er door middel van Sweetie meer dan duizend plegers van webcamseks met kinderen ontmaskerd en inmiddels zijn zelfs de eerste arrestaties en veroordelingen verricht.⁵³

Naar aanleiding van dit succes is Terre des Hommes begonnen met het ontwikkelen van Sweetie 2.0. Sweetie 2.0 moet een systeem worden dat door middel van kunstmatige intelligentie in staat is om zonder tussenkomst van menselijk handelen overtreders te ontdekken.⁵⁴ Sweetie gaat dan dus als het ware een eigen leven leiden. Het is dit idee van Sweetie 2.0 dat in deze beschouwing wordt bedoeld met een virtuele lokpuber. Het is echter ook deze virtuele lokpuber die, net als de ‘gewone’ lokpuber, op dit moment nog niet strafbaar gegroomd kan worden.

3.2. De problematiek rondom het groomen van (virtuele) lokpubers

Zoals uiteengezet in paragraaf 2.3.3, betreft één van de bestanddelen van artikel 248e Sr de leeftijd van het slachtoffer. Dit bestanddeel zorgt voor enige problematiek wanneer het gaat om het groomen van een (virtuele) lokpuber. De delictomschrijving van artikel 248e Sr geeft namelijk een ‘objectieve leeftijd’ van zestien jaar weer, waardoor de werkelijke leeftijd van het betrokken slachtoffer doorslaggevend is.⁵⁵ Wanneer deze lokpuber in feite een opsporingsambtenaar is, moge het duidelijk zijn dat deze ambtenaar niet jonger is dan zestien jaar en dus niet voldoet aan dit bestanddeel. Dientengevolge zal het groomen in die gevallen geen strafbare grooming opleveren, ondanks dat dit wellicht wel wenselijk is. De groomer verkeert immers in de veronderstelling dat hij wel degelijk met een minderjarige communiceert en heeft daarmee seksuele intenties. Dat dit desondanks op dit moment nog niet strafbaar is, blijkt zowel uit een uitspraak van het gerechtshof Den Haag in 2013⁵⁶, als uit de wetsgeschiedenis behorende bij artikel 248e Sr die door het hof in die uitspraak is aangehaald. Tijdens de parlementaire behandeling heeft de minister namelijk reeds aangegeven dat iemand niet strafbaar is als hij denkt met een minderjarige afgesproken te hebben, maar dit in werkelijkheid een meerderjarige blijkt te zijn.⁵⁷

In het geval van een virtuele lokpuber, zoals Sweetie en Sweetie 2.0, is het eveneens op dit moment nog niet mogelijk om tot een bewezenverklaring van artikel 248e Sr te kunnen komen. Wederom, ondanks dat dit wellicht wel wenselijk is. Ook met betrekking tot de virtuele lokpuber speelt het probleem rondom de leeftijdsgrens. Het wetsartikel betreft immers ‘een persoon die’, niet ‘een persoon die schijnbaar’. De virtuele lokpuber voldoet dus evenmin aan het bestanddeel betreffende de leeftijd van het slachtoffer. Daarnaast kan de vraag opgeworpen worden of een virtuele lokpuber überhaupt gelokt kan worden, aangezien

⁵³ <https://www.terredeshommes.nl/sweetie1>.

⁵⁴ Schermer e.a. 2016, p. 6.

⁵⁵ Lindenberg 2016, p. 944.

⁵⁶ Hof Den Haag 25 juni 2013, ECLI:NL:GHDHA:2013:2302.

⁵⁷ *Kamerstukken II* 2008/09, 31 808 (R 1872), nr. 6, p. 12.

deze puber zelf in feite geen schade kan ondervinden. Deze vraag heeft te maken met het te beschermen belang van artikel 248e Sr.

Uit de wetsgeschiedenis blijkt dat de wetgever niet enkel de fase van het daadwerkelijke misbruik strafbaar heeft willen stellen, maar ook reeds de fase voorafgaand aan dit misbruik. Hierdoor kan grooming niet alleen worden aangemerkt als een bijzonder voorbereidingsdelict, maar ook als een gevaarzettingsdelict. Het zou daarom niet alleen gaan om het gevaar voor daadwerkelijk seksueel misbruik, maar ook om het gevaar voor communicatie met echte kinderen, zowel in het echt als op internet, waarin een voorstel tot ontmoeting wordt gedaan.⁵⁸ In diezelfde lijn wees advocaat-generaal Vegter er al eens op dat “het gaat om het doel dat de verdachte beoogde te bereiken en de handelingen die hij heeft verricht om dat doel te bereiken. Dat het doel niet kon worden bereikt, doet niet af aan de omstandigheid dat in de voorstelling van de verdacht het doel wel kon worden bereikt en hij zich moeite had getroost om dat doel te bereiken (communicatie, voorstel doen tot een ontmoeting, handelingen verrichten om de ontmoeting te verwezenlijken)”.⁵⁹ Ten Voorde concludeert derhalve dat grooming een abstract gevaarzettend karakter heeft, “hetgeen niet hoeft te betekenen dat grooming met alleen een in werkelijkheid bestaande persoon strafbaar moet zijn gesteld”.⁶⁰

3.3. Wetswijziging ten aanzien van lokpubers

Het College van procureurs-generaal heeft vanuit deze beschermingsgedachte in een advies aan de minister aangegeven dat verruiming van artikel 248e Sr noodzakelijk is.⁶¹ Ingevolge de door de minister voorgestelde wetswijziging van Computercriminaliteit III zal het groomen van lokpubers dientengevolge in de toekomst wel onder het strafbare bereik van artikel 248e Sr vallen. Dit artikel zal als volgt gewijzigd worden, waarbij de dikgedrukte en doorgestreepte tekst enkel dient ter verduidelijking van de wijzigingen voor deze beschouwing:

Hij die door middel van een geautomatiseerd werk of met gebruikmaking van een communicatiedienst een persoon van wie hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat deze de leeftijd van zestien jaren nog niet heeft bereikt of iemand die zich voordoet als een persoon die de leeftijd van zestien jaren nog niet heeft bereikt, een ontmoeting voorstelt met het oogmerk ontuchtige handelingen met ~~die~~ een persoon die de leeftijd van zestien jaren nog niet heeft bereikt te plegen of een afbeelding van een seksuele gedraging waarbij ~~die~~ een persoon die de leeftijd van zestien jaren nog niet heeft bereikt is betrokken, te vervaardigen wordt, indien hij enige handeling onderneemt gericht op het verwezenlijken van die ontmoeting, gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste twee jaren of geldboete van de vierde categorie.⁶²

⁵⁸ Ten Voorde 2016, p. 243.

⁵⁹ A-G Vegter vóór HR 27 mei 2014, ECLI:NL:HR:2014:1233, NJ 2014/338, punt 11.

⁶⁰ Ten Voorde 2016, p. 244.

⁶¹ Ten Voorde 2016, p. 243; *Kamerstukken II 2015/16*, 34 372, nr. 3 (MvT), bijlage Advies College van procureurs-generaal.

⁶² *Kamerstukken II 2015/16*, 34 372, nr. 2, p. 3.

Allereerst blijkt uit deze wijziging dat de koppeling met een specifieke persoon is losgelaten. Het kind waarmee wordt gecommuniceerd en waaraan een ontmoeting wordt voorgesteld hoeft niet langer hetzelfde kind te zijn. Dientengevolge behoren zogenaamde ‘conversiegevallen’, waarbij in eerste instantie door de groomer wordt gecommuniceerd met een minderjarige maar bijvoorbeeld meerderjarige familieleden of politieambtenaren het gesprek overnemen, na deze wijziging tot strafbare grooming.⁶³ Ten tweede heeft deze wijziging tot gevolg dat het groomen van lokpubers strafbaar wordt. Denkt de groomer een zestienminner te groomen en wordt eveneens voldaan aan de overige bestanddelen, maar groomt de verdachte in werkelijkheid iemand die ouder is dan zestien jaar zoals een opsporingsambtenaar, dan pleegt hij onder toekomstig recht toch een strafbaar feit.⁶⁴ Critici vrezen daarentegen dat deze verruiming ook tot gevolg gaat hebben dat burgers zelf initiatieven gaan ontplooiën om digitale kinderlokkers op te sporen via internet.⁶⁵ Het probleem hiervan is dat deze zogenaamde hobbyspeurders minder goed of zelfs niet te controleren zijn en het dus maar de vraag is of hun werkwijze niet een ongerechtvaardigde inbreuk maakt op de rechten van de groomer.

Het groomen van virtuele lokpubers bleef echter, zonder nadere toelichting hieromtrent vanuit de wetgever, niet strafbaar.⁶⁶ Op grond van de memorie van toelichting behorende bij deze wijziging is het niet aannemelijk dat ‘iemand die zich voordoet als een persoon’ ook kan worden uitgelegd als een virtuele lokpuber, aldus Ten Voorde.⁶⁷ Omdat dit volgens enkele leden van de Tweede Kamer wel degelijk wenselijk is, is in december 2016 door Tellegen en Van Toorenburg een amendement ingediend bij de Tweede Kamer. Op grond van dit amendement, dat is aangenomen door de Tweede Kamer, wordt ‘iemand die zich voordoet’ vervangen door:

*iemand die zich, al dan niet met een technisch hulpmiddel, waaronder een virtuele creatie van een persoon die de leeftijd van zestien jaren nog niet heeft bereikt, voordoet.*⁶⁸

Als dit amendement ook door de Eerste Kamer wordt aangenomen, kan een groomer in de toekomst ook strafrechtelijk worden vervolgd indien hij op internet seksuele contacten heeft met een virtuele fictieve creatie en beperkt de strafbaarstelling zich niet meer tot het contact zoeken of hebben met een persoon.⁶⁹ Het blijft echter de vraag hoe de inzet van de (virtuele) lokpuber dient te worden gekwalificeerd en welke rechtswaarborgen er dientengevolge gelden, maar ook of het groomen van virtuele lokpubers gerechtvaardigd kan worden gelet op de theoretische grondslagen van het Nederlandse strafrecht en het voor deze beschouwing gebruikte internationaal kinderrechtenskader.

⁶³ Kamerstukken II 2015/16, 34 372, nr. 3 (MvT), p. 69-70.

⁶⁴ Lindenberg 2016, p. 944; Kamerstukken II 2015/16, 34 372, nr. 3 (MvT), p. 4.

⁶⁵ Zie: Grijzen, Polman & De Lange 2017, p. 389.

⁶⁶ Ten Voorde 2016, p. 242, voetnoot 229.

⁶⁷ Ten Voorde 2016, p. 242, voetnoot 229.

⁶⁸ Kamerstukken II 2016/17, 34 372, nr. 15, p. 1.

⁶⁹ Kamerstukken II 2016/17, 34 372, nr. 15, p. 1.

3.4. Opsporingsmiddel of proactief onderzoek?

Om te doorgronden wat voor middel de lokpüber of de virtuele lokpüber is, dient te worden beschouwd of de inzet hiervan kan worden aangemerkt als opsporing in de zin van artikel 132a Sv of dat het aangemerkt kan worden als onderzoek in de proactieve fase. Dit kan namelijk gevolgen hebben voor de manier waarop er met de inzet hiervan dient te worden omgegaan.

3.4.1. *Het opsporingsbegrip*

Allereerst dient te worden gekeken naar het begrip ‘opsporing’ zoals dat wordt omschreven in artikel 132a Sv. Dit begrip neemt een centrale plaats in binnen het Nederlandse straf- en strafprocesrecht. Ingevolge artikel 132a Sv is opsporing “het onderzoek in verband met strafbare feiten onder gezag van de officier van justitie met als doel het nemen van strafvorderlijke beslissingen”. Ondanks dat er enige kritiek bestaat op deze omschrijving⁷⁰, zal deze definitie, voorzien van enkele redactionele wijzigingen, worden overgenomen in de herziening van het Wetboek van Strafvordering en dus ook na de modernisering van dit Wetboek als uitgangspunt van het opsporingsonderzoek blijven gelden.⁷¹

Het opsporingsbegrip wordt door de zinsnede ‘het onderzoek in verband met strafbare feiten’ in die zin afgebakend, dat het enkel toepasbaar is op het onderzoek dat wordt gedaan om strafbare feiten aan het licht te brengen. Er hoeft echter nog geen concreet zicht te zijn op die strafbare feiten.⁷² De woorden ‘onder gezag van de officier van justitie’ leiden ertoe dat er enkel sprake is van opsporing als “het onderzoek (in verband met de strafbare feiten) wordt uitgevoerd door personen die (mede) zijn aan te merken als opsporingsambtenaren in de zin van artikelen 141 en 142 Sv, en derhalve door personen die (mede) tot taak hebben het vergaren van informatie met het oog op de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde”.⁷³ De officier van justitie hoeft het opsporingsonderzoek dus niet altijd feitelijk te leiden, zolang het onderzoek maar onder diens gezag heeft plaatsgevonden of plaatsvindt.⁷⁴ Het is dus mogelijk dat de officier van justitie op afstand een sturende rol heeft in het onderzoek en de uiteindelijke verantwoordelijkheid draagt.⁷⁵ Het ‘nemen van strafvorderlijke beslissingen’ houdt het maken van vervolgstappen in het strafrechtelijk handhavingstraject in.⁷⁶ Volgens de wetgever moet in dat kader worden gedacht aan alle beslissingen, zoals bijvoorbeeld de

⁷⁰ Zie: Borgers, commentaar op artikel 132a Sv, aant. 4.3 (online geraadpleegd, actueel t/m 1 februari 2013).

⁷¹ Zie: Voorstel van wet tot vaststelling van Boek 1 inhoudende bepalingen over de strafvordering in het algemeen in verband met de modernisering van het Wetboek van Strafvordering (Vaststellingswet Boek 1 van het nieuwe Wetboek van Strafvordering (Strafvordering in het algemeen)), p. 87 (MvT) (hierna: Voorstel van wet tot vaststelling van Boek 1); Voorstel van wet tot vaststelling van Boek 2 van het nieuwe Wetboek van Strafvordering inhoudende bepalingen over het opsporingsonderzoek in verband met de modernisering van het Wetboek van Strafvordering (Vaststellingswet Boek 2 van het nieuwe Wetboek van Strafvordering (Het opsporingsonderzoek)) (hierna: Voorstel van wet tot vaststelling van Boek 2), p. 5 (MvT).

⁷² Corstens/Borgers 2014, p. 282.

⁷³ Corstens/Borgers 2014, p. 282-283.

⁷⁴ *Kamerstukken II* 2004/05, 30 164, nr. 3, p. 16 (MvT).

⁷⁵ Van der Meij, *T&C Strafvordering*, commentaar op artikel 132a Sv, aant. 3 (online geraadpleegd, actueel t/m 1 juli 2015).

⁷⁶ Mevis 2013, p. 275.

vervolgings- en bewijsbeslissing en de beslissing tot aanhouding van de verdachte, die van belang zijn in verband met de op te leggen sancties, maatregelen of voorzieningen.⁷⁷ Het opsporingsonderzoek heeft dus uiteindelijk tot doel het nemen van deze vervolgstappen.

Mevis omschrijft het opsporingsonderzoek als “het verzamelen van alle feiten en omstandigheden betreffende een strafbaar feit opdat de rechter die (eventueel en uiteindelijk) beslissingen moet nemen in een strafzaak omtrent bewijs en straf, weet wat er gebeurd is en kan zien welke aspecten er aan een strafzaak kleven. Waarheidsvinding dus, maar dan wel omtrent alle facetten van een strafzaak.”⁷⁸ Ook deze omschrijving toont dat opsporing een activiteit is die door zijn doel wordt bepaald. Ingevolge deze omschrijving moet opsporing immers wederom gericht zijn op het verzamelen van feiten, zodat er vervolgstappen in de strafrechtelijke rechtshandavingsketen kunnen worden gezet.

Naast dat er moet worden opgetreden met een bepaald doel, onder het gezag van de officier van justitie en ‘in verband met strafbare feiten’, moet er ook worden opgetreden in betrekkelijk nauw, in elk geval nader te beperken, verband met een strafbaar feit. Dientengevolge is van opsporing pas sprake als op het nemen van strafvorderlijke beslissingen gerichte activiteiten worden ondernomen óf naar aanleiding van het redelijk vermoeden dat een strafbaar feit is begaan, óf naar aanleiding van het redelijk vermoeden dat in georganiseerd verband bepaalde strafbare feiten worden beraamd of gepleegd, óf naar aanleiding van aanwijzingen van een terroristisch misdrijf.⁷⁹ Omdat het in het geval van grooming niet gaat om een terroristisch misdrijf, zal deze laatste variant in onderhavige beschouwing niet nader worden toegelicht.

De opsporing naar aanleiding van het redelijk vermoeden dat een strafbaar feit is begaan, wordt ook wel ‘klassieke’ opsporing genoemd.⁸⁰ Omdat deze vorm van opsporing niet altijd toereikend is met betrekking tot het bestrijden van criminaliteit in georganiseerd verband, zijn de opsporingsmogelijkheden uitgebreid middels de Wet bijzondere opsporingsbevoegdheden.⁸¹ Deze verruiming heeft geleid tot de tweede variant, de opsporing naar aanleiding van het redelijk vermoeden dat in georganiseerd verband bepaalde strafbare feiten worden beraamd of gepleegd. Deze variant wordt door Corstens en Borgers ook wel ‘vroegsporing’ genoemd.⁸² Het in deze verruiming genoemde ‘redelijk vermoeden’ vormt de invulling van de woorden ‘in verband met strafbare feiten’ in artikel 132a Sv en is daardoor medebepalend voor de ondergrens van opsporing, aldus Mevis.⁸³ Zekerheid is derhalve niet vereist voor een ‘redelijk vermoeden’, wel dient er een zekere mate van waarschijnlijkheid te

⁷⁷ Borgers, commentaar op artikel 132a Sv, aant. 5.3 (online geraadpleegd, actueel t/m 1 februari 2013); *Kamerstukken II* 1996/97, 25 403, nr. 3, p. 7 (MvT).

⁷⁸ Mevis 2013, p. 274.

⁷⁹ Mevis 2013, p. 277.

⁸⁰ Corstens/Borgers 2014, p. 283.

⁸¹ Corstens/Borgers 2014, p. 283-284; Wet van 27 mei 1999 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering in verband met de regeling van enige bijzondere bevoegdheden tot opsporing en wijziging van enige andere bepalingen (bijzondere opsporingsbevoegdheden), *Stb.* 1999, 245.

⁸² Corstens/Borgers 2014, p. 284.

⁸³ Mevis 2013, p. 278.

zijn. Er moet sprake zijn van “min of meer objectieve, ook voor derden waarneembare feiten en omstandigheden”.⁸⁴

Om te kunnen spreken van opsporing met betrekking tot grooming, moet er dus een verband zijn met een concreet strafbaar feit waarvan redelijkerwijs wordt vermoed dat dit reeds is gepleegd of in georganiseerd verband wordt beraamd en nog gepleegd gaat worden. Omdat bij algemene preventie nog die link mist met een concreet of te verwachten strafbaar feit, is algemene preventie niet hetzelfde als opsporing.⁸⁵

3.4.2. Politieel onderzoek in de proactieve fase

De fase waarin er ‘slechts’ sprake is van algemene preventie wordt ook wel politieel onderzoek in de proactieve fase genoemd. Uit het Zwolsman-arrest kan afgeleid worden dat in deze fase weliswaar onderzoek wordt gedaan, maar dat nog “niet of onvoldoende vaststaat dat een strafbaar feit is of wordt gepleegd en dus ook nog niet een verdachte als bedoeld in artikel 27 Sv aanwijsbaar is”.⁸⁶ Het onderzoek kan uiteindelijk natuurlijk wel leiden tot de start van een ‘echt’ strafrechtelijk onderzoek en daarbij horende strafvorderlijke verdenking in de zin van artikel 27 Sv.⁸⁷ Het onderzoek in deze fase wordt met name gelegitimeerd middels artikel 3 Politiewet.⁸⁸ Ingevolge artikel 3 Politiewet is het de taak van de politie om “in ondergeschiktheid aan het bevoegd gezag en in overeenstemming met de geldende rechtsregels te zorgen voor de daadwerkelijke handhaving van de rechtsorde en het verlenen van hulp aan hen die deze behoeven”.

In eerste instantie lijkt dit politieel onderzoek in de proactieve fase op de eerder vermelde ‘vroegsporing’, waarbij opsporing plaatsvindt op grond van een redelijk vermoeden dat in georganiseerd verband bepaalde strafbare feiten worden beraamd of gepleegd. Toch is dit niet hetzelfde. Proactief onderzoek gaat namelijk, in tegenstelling tot ‘vroegsporing’, vooraf aan de start van een ‘echt’ opsporingsonderzoek en is dus de fase voorafgaande aan die ‘vroegsporing’. Dientengevolge is het in de proactieve opsporingsfase nog niet toegestaan om bijzondere opsporingsbevoegdheden toe te passen.⁸⁹

Ondanks dat politieel onderzoek in de proactieve fase wordt verricht door politieambtenaren, die een algemene opsporingsbevoegdheid hebben ingevolge artikel 141, sub b, Sv en dus voldoen aan het vereiste ‘onder gezag van de officier van justitie’, valt dit onderzoek niet onder opsporing in de zin van artikel 132a Sv. Het onderzoek wordt in de proactieve fase namelijk niet verricht in verband met vermoedens van concrete strafbare feiten. Het is daarentegen wel degelijk ‘gericht op het nemen van strafvorderlijke beslissingen’. Het doel van het politieel onderzoek is immers het starten van een opsporingsonderzoek naar concrete

⁸⁴ Mevis 2013, p. 278.

⁸⁵ Mevis 2013, p. 277.

⁸⁶ Brinkhoff, Handboek strafzaken, 4.1 (online geraadpleegd, actueel t/m 1 november 2016); HR 19 december 1995, *NJ* 1996/249 (*Zwolsman*), m.nt. Schalken, r.o. 6.2.

⁸⁷ Brinkhoff, Handboek strafzaken, 4.1 (online geraadpleegd, actueel t/m 1 november 2016).

⁸⁸ Brinkhoff, Handboek strafzaken, 4.4 (online geraadpleegd, actueel t/m 1 november 2016).

⁸⁹ Brinkhoff, Handboek strafzaken, 4.1 (online geraadpleegd, actueel t/m 1 november 2016).

strafbare feiten. Dit is echter onvoldoende om het onderzoek in de proactieve fase op dit moment aan te merken als zijnde opsporing in de zin van artikel 132a Sv.⁹⁰

Desondanks gelden er wel enkele waarborgen ten aanzien van het politieke onderzoek in de proactieve fase. Ten eerste moet het verzamelen van informatie in overeenstemming zijn met artikel 6 van het Europees verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (hierna: EVRM), inhoudende het recht op een eerlijk proces.⁹¹ Ook artikel 8 EVRM betreffende het recht op eerbiediging van privé-, familie- en gezinsleven, kortweg het recht op privacy, speelt een grote rol. Dit recht is echter niet absoluut, zo blijkt uit het tweede lid van artikel 8 EVRM. Onder omstandigheden kan er een rechtmatige inperking op dit recht worden gemaakt.

Uit het Zwolsman-arrest van de Hoge Raad kan worden afgeleid dat artikel 3 Politiewet voldoende wettelijke basis biedt voor beperkte inbreuken op de privacy in de proactieve fase van politieel onderzoek.⁹² Ingevolge artikel 3 Politiewet mogen opsporingshandelingen slechts in beperkte mate inbreuk maken op de grondrechten van burgers, het zogenaamde inbreukcriterium, en mogen deze niet zeer risicovol zijn voor de integriteit en beheersbaarheid van de opsporing, het zogenaamde integriteitscriterium.⁹³ Meer dan beperkte inbreuken op de privacy van de burger dienen gebaseerd te worden op specifiekere wettelijke grondslagen.⁹⁴ De reikwijdte van het politieel onderzoek in de proactieve fase wordt dus beperkt door de mate waarin er inbreuk wordt gemaakt op de grondrechten van burgers en het risico dat de gemaakte inbreuk oplevert voor de integriteit en beheersbaarheid van de opsporing.

3.4.3. De (virtuele) lokpuber: opsporing of proactief onderzoek?

Om te bepalen hoe de inzet van de (virtuele) lokpuber kan worden gekwalificeerd en aan welke waarborgen er derhalve dient te worden voldaan, wordt deze allereerst getoetst aan het opsporingsbegrip van artikel 132a Sv. Ten eerste moet er in dat kader worden gekeken naar de zinsnede 'het onderzoek in verband met strafbare feiten'. Deze zinsnede houdt in dat het moet gaan om onderzoek dat wordt gedaan om strafbare feiten aan het licht te brengen. Zoals reeds eerder vermeld, heeft de inzet van de (virtuele) lokpuber tot doel om personen die erop uit zijn met kinderen seksueel contact te hebben, op heterdaad te betrappen. Lokpubers en virtuele lokpubers worden dus ingezet om een strafbaar feit, te weten grooming, aan het licht te brengen. Daarnaast worden lokpubers en virtuele lokpubers geoperationaliseerd en aangestuurd door politieambtenaren, die aan te merken zijn als opsporingsambtenaren in de zin van artikel 141, sub b, Sv en dus 'onder gezag van de officier van justitie' opereren. Tot

⁹⁰ Mits de nadruk daar in de toekomst meer op wordt gelegd, zou het politieke onderzoek in de proactieve fase daarom, volgens Brinkhoff, mogelijk wel kunnen passen onder opsporing in de zin van artikel 132a Sv, zie: Brinkhoff, Handboek strafzaken, 4.2.2.a (online geraadpleegd, actueel t/m 1 november 2016).

⁹¹ Brinkhoff, Handboek strafzaken, 4.4 (online geraadpleegd, actueel t/m 1 november 2016).

⁹² HR 19 december 1995, NJ 1996/249 (Zwolsman), m.nt. Schalken; zie ook: HR 14 januari 1997, NJ 1997/371, m.nt. Schalken; zie ook: Hof 's-Hertogenbosch 8 december 2006, ECLI:NL:GHSHE:2006:AZ4219; zie ook: Rb. Breda 5 september 2006, ECLI:NL:RBBRE:2006:AY7442.

⁹³ HR 1 juli 2014, NJ 2015/ 114 (Stille sms), r.o. 2.4.

⁹⁴ HR 1 juli 2014, NJ 2015/ 114 (Stille sms); HR 1 juli 2014, NJ 2015/115 (IMSI-catcher), m.nt. Van Kempen.

slot heeft de inzet van de (virtuele) lokpubers tot doel om een groomer te ontmaskeren, zodat tegen die persoon een strafproces kan worden gestart. De inzet heeft dus het ‘nemen van strafvorderlijke beslissingen’ tot doel.

Tot zover wordt derhalve voldaan aan het opsporingsbegrip. De toetsing loopt echter spaak op het vereiste nauwe verband met een strafbaar feit, omdat er met betrekking tot grooming pas sprake is van opsporing als op het nemen van strafvorderlijke beslissingen gerichte activiteiten worden ondernomen óf naar aanleiding van het redelijk vermoeden dat een strafbaar feit is begaan, óf naar aanleiding van het redelijk vermoeden dat in georganiseerd verband bepaalde strafbare feiten worden beraamd of gepleegd.⁹⁵ Van beide mogelijkheden is bij de inzet van (virtuele) lokpubers om potentiële groomers op te sporen nog geen sprake. Er is nog geen concreet strafbaar feit begaan, het groomen van de (virtuele) lokpuber moet immers nog plaatsvinden, noch is er een vermoeden dat groomen in georganiseerd verband wordt beraamd of gepleegd, er is immers nog geen zicht op een potentiële dader.

De inzet van (virtuele) lokpubers om groomers te ontmaskeren kan dus niet worden aangemerkt als opsporing in de zin van artikel 132a Sv. Zal deze toetsing een andere uitkomst hebben na de modernisering van het Wetboek van Strafvordering? Het opsporingsbegrip zal dan waarschijnlijk als volgt luiden: “Onder de opsporing van strafbare feiten waarmee opsporingsambtenaren zijn belast, wordt verstaan het verrichten van onderzoek met betrekking tot strafbare feiten met een strafvorderlijk doel”.⁹⁶ Of dit daadwerkelijk slechts een ‘redactionele wijziging’ is, kan worden bediscussieerd, maar er verandert in ieder geval het een en ander aan het opsporingsbegrip.

Voor onderhavig toetsingskader betreffende de inzet van lokpubers is vooral van belang dat de zinsnede ‘met als doel het nemen van strafvorderlijke beslissingen’ wordt gewijzigd in ‘met een strafvorderlijk doel’. De wetgever benadrukt dat het onderzoeksdoel, oftewel het nemen van ‘strafvorderlijke beslissingen’, nu bepalend is voor de vraag of sprake is van opsporing of niet. Daarom zou een door opsporingsambtenaren uitgevoerde alcoholverkeerscontrole bestempeld kunnen worden als opsporing, ook al is er in dat geval nog geen concrete verdenking van een strafbaar feit.⁹⁷ Dit voorbeeld verschilt in feite niet veel van het inzetten van (virtuele) lokpubers op een chatwebsite die vooral veel minderjarige bezoekers heeft, teneinde groomers op te sporen.

Zou deze inzet na de modernisering van het Wetboek van Strafvordering dan toch als opsporing kunnen worden aangemerkt of vormt de link met het strafbare feit alsnog een kink in de kabel? Het voorgestelde opsporingsbegrip stelt dat er sprake moet zijn van het verrichten van onderzoek ‘met betrekking tot strafbare feiten’. Wat deze zinsnede precies inhoudt, wordt door de wetgever echter niet nader toegelicht. Aangezien het opsporingsbegrip meerdere keren enigszins verruimd is, is het denkbaar dat de link met het strafbare feit een minder belangrijk vereiste wordt. Dit zou tot gevolg hebben dat de inzet van de (virtuele)

⁹⁵ Mevis 2013, p. 277.

⁹⁶ Voorstel van wet tot vaststelling van Boek 1, p. 3, art. 1.1.2.2.

⁹⁷ Discussiestuk bij Algemene bepalingen en uitgangspunten van het voorbereidende onderzoek (Boek 2), p. 6.

lokpuber na de modernisering aan te merken is als een opsporingsmiddel. Daarentegen heeft de wetgever aangegeven dat de wijziging van het opsporingsbegrip slechts een redactionele wijziging zou ondergaan. Het huidige opsporingsbegrip zou volgens de wetgever behouden blijven. Indien de link met het strafbare feit los wordt gelaten, lijkt dat evenwel eerder een inhoudelijke wijziging in plaats van een redactionele wijziging. Het blijft dus gissen naar de daadwerkelijke uitkomst van de toetsing na de modernisering van het opsporingsbegrip.

3.5. Resumé

Op dit moment is het groomen van een lokpuber, een politieambtenaar die zich op internet voordoet als zestienminderjarige, of een virtuele lokpuber, een fictieve minderjarige die slechts in de virtuele werkelijkheid bestaat en op basis van kunstmatige intelligentie zelfstandig kan opereren, nog niet strafbaar. De voorgestelde wetwijziging van Computercriminaliteit III zal dit ten aanzien van de lokpuber veranderen. Deze lokpubers zullen na de inwerkingtreding van deze wetwijziging wel onder het strafbare bereik van artikel 248e Sr vallen. Ten gevolge van het ingediende amendement zou ook het groomen van virtuele lokpubers in de toekomst mogelijk binnen de strafbaarstelling van artikel 248e Sr vallen. De voorgestelde wetwijzigingen van Computercriminaliteit III en het amendement zullen waarschijnlijk gevolgen hebben voor de inzet van de (virtuele) lokpuber. Het is daarom van belang om te beschouwen of de inzet van deze (virtuele) lokpubers kan worden aangemerkt als opsporing in de zin van 132a Sv of niet en aan welke voorwaarden deze inzet dientengevolge moet voldoen.

Vaststaat dat de inzet van (virtuele) lokpubers op dit moment niet aan te merken is als opsporing. De inzet hiervan moet worden aangemerkt als politieel onderzoek in de proactieve fase. Dit betekent dat de inbreuk op de privacy van burgers ten gevolge van dit onderzoek beperkt dient te zijn en dat het onderzoek niet zeer risicovol mag zijn voor de integriteit en beheersbaarheid van de opsporing. Het betekent eveneens dat de inzet van (virtuele) lokpubers algemene preventie tot doel heeft. Binnen de proactieve fase waarin het politieel onderzoek wordt verricht, is immers sprake van algemene preventie.⁹⁸ Agevraagd kan echter worden of algemene preventie een grondslag is voor het strafbaar stellen van een delict of het verruimen van een reeds bestaande strafbaarstelling.

⁹⁸ Zie paragraaf 3.4.2.

4. Theoretische grondslagen van het Nederlandse strafrecht

4.1. Inleiding

Om een antwoord te kunnen geven op de vraag of algemene preventie een grondslag is voor het strafbaar stellen van een delict of het verruimen van een reeds bestaande strafbaarstelling, is inzicht vereist in de theoretische grondslagen van het Nederlandse strafrecht. De theoretische grondslagen van het Nederlandse strafrecht kunnen worden opgedeeld tussen de strafrechttheorieën en straftheorieën.

Straftheorieën houden zich bezig met de vraag naar de legitimatie van de straf, zowel met het oog op hetgeen de dader toekomt, als op hetgeen de maatschappij en het slachtoffer toekomt.⁹⁹ Omdat strafrechtelijke sanctionering een zodanig ingrijpend karakter heeft, is het noodzakelijk dat aan bestraffing geloofwaardige doeleinden ten grondslag liggen.¹⁰⁰ De twee meest aangehaalde straftheorieën zijn van oudsher de vergeldings- en preventieleer. Tegenwoordig wordt ook een combinatie van die twee, de verenigingstheorie, in brede kring aangehangen.¹⁰¹ Op grond van de vergeldingsleer wordt het kwaad dat de dader van een strafbaar feit heeft veroorzaakt bij een slachtoffer of de maatschappij als geheel vergolden door leedtoevoeging en wordt strafoplegging dus gerechtvaardigd door het feit dat iemand iets verkeerd heeft gedaan.¹⁰² De preventieleer kijkt daarentegen juist vooruit. Een straf moet namelijk niet alleen afschrikken, het moet ook een preventief effect hebben.¹⁰³ Volgens Beccaria zou het enige doel van straffen daarom moeten zijn de dader te beletten opnieuw zijn medeburgers schade te berokkenen en anderen te weerhouden hetzelfde te doen.¹⁰⁴ Deze opvatting van Beccaria wordt nu ook wel aangeduid als speciale en generale preventie.

Ondanks het belang van straftheorieën, zal hier in onderhavige beschouwing niet verder op in worden gegaan. Met betrekking tot de vraag of een verruiming van artikel 248e Sr, waardoor ook virtuele lokpubers strafbaar kunnen worden gegroomd, gerechtvaardigd kan worden op grond van de in Nederland geldende straftheorieën, dient namelijk te worden opgemerkt dat deze verruiming geen gevolgen heeft voor de strafbedreiging. Een verruiming zal dan ook niet uit straftheoretisch oogpunt gerechtvaardigd kunnen worden door het vergeldingsaspect en de preventieve werking die uitgaat van de strafbaarstelling van artikel 248e Sr. Een eventuele verruiming en de straftheorie achter artikel 248e Sr staan in dit geval immers simpelweg los van elkaar.

Voor onderhavige beschouwing zijn strafrechttheorieën wel van belang. Strafrechttheorieën zijn gericht op de vraag waarom tot strafbaarstelling moet worden overgegaan.¹⁰⁵ In dit

⁹⁹ Cleiren 2012, p. 9.

¹⁰⁰ De Hullu 2015, p. 6.

¹⁰¹ De Hullu 2015, p. 6.

¹⁰² Cleiren & De Hol 2013, p. 59; Kronenberg & De Wilde 2015, p. 22.

¹⁰³ Cleiren & De Hol 2013, p. 59.

¹⁰⁴ Beccaria 1764 (vertaald en toegelicht door Stolwijk 2016), p. 79.

¹⁰⁵ Cleiren 2012, p. 9.

hoofdstuk zullen verschillende strafrechttheorieën worden uiteengezet (paragraaf 4.3). Tegelijkertijd zal een koppeling worden gemaakt tussen deze grondslagen en een eventuele verruiming van de strafbaarstelling van grooming met betrekking tot virtuele lokpubers. Voordat deze theorieën worden behandeld, zal allereerst een beknopte weergave worden gegeven van de aan het Nederlandse strafrecht ten grondslag liggende historische ontwikkeling (paragraaf 4.2). Afsluitend volgt een tussenconclusie (paragraaf 4.4).

4.2. Onderliggende historische ontwikkeling

Het huidige, Nederlandse strafrecht is een product van het contractdenken. Het was Beccaria die het contractdenken van Hobbes en Locke voor het eerst heeft toegepast op het strafrecht.¹⁰⁶ Dit contractdenken gaat uit van de gedachte dat de mens in een wrede natuurtoestand een contract met elkaar en met een soeverein heeft gesloten, waarbij de burgers een minimaal deel van hun vrijheid afstonden aan die soeverein met de garantie van de rest van die vrijheid te kunnen genieten.¹⁰⁷ Het totaal van die door de burgers afgestane deeltjes vrijheid geeft de soeverein de bevoegdheid om door wetten de overige vrijheden van de burgers te garanderen.¹⁰⁸ Het deel dat burgers met name hebben ingeleverd, is de eigenrichting.¹⁰⁹ Doordat burgers hun ‘recht’ op eigenrichting hebben overgedragen aan de overheid, heeft de overheid het monopolie op straffen gekregen.¹¹⁰

Ondanks dat de overheid deze exclusieve bevoegdheid heeft, mag en kan de staat op grond van dit contract niet te ver ingrijpen in het leven van burgers. Bij het onderzoek en de bestraffing mag niet meer dwang en macht gebruikt worden dan strikt noodzakelijk is.¹¹¹ Dat zou immers betekenen dat de overheid zou gaan ingrijpen in het overgebleven deel van de vrijheid dat die burgers niet hebben overgedragen aan de overheid. De overheid mag mensen bovendien slechts als rechtssubject benaderen.¹¹² Een aantal natuurlijke rechten, mensenrechten, moeten door de overheid worden gerespecteerd.¹¹³ Het is daarom dat de overheid bij het vaststellen van strafbaarstellingen en daarbij behorende straffen gebonden is aan de theoretische grondslagen van het Nederlandse strafrecht, die straffen en strafbaarstellingen rechtvaardigen of juist uitsluiten.¹¹⁴

¹⁰⁶ Ten Voorde 2010, p. 19.

¹⁰⁷ Ten Voorde 2010, p. 18-19.

¹⁰⁸ Ten Voorde 2010, p. 18-19.

¹⁰⁹ Cleiren & De Hol, p. 14.

¹¹⁰ Rozemond 2010, p. 158; Cleiren 2010, p. 8.

¹¹¹ Verhofstadt 2014, p. 302.

¹¹² Ten Voorde 2010, p. 20.

¹¹³ Cleiren & De Hol, p. 14.

¹¹⁴ Cleiren & De Hol, p. 14.

4.3. Strafrechttheorieën

Strafrechttheorieën houden zich bezig met de vraag wanneer en waarom er door de overheid tot strafbaarstelling zou moeten worden overgegaan.¹¹⁵ Oftewel, hoe kan het strafbaar stellen van een gedraging worden gelegitimeerd? De Amerikaanse rechtsfilosoof Feinberg heeft vier morele principes omschreven die, indien zij van toepassing zijn, tot gevolg hebben dat strafrechtelijk ingrijpen moreel verantwoord is. Deze vier morele principes zullen achtereenvolgend worden toegelicht, waarna zal worden onderzocht of deze principes een verruiming van de strafbaarstelling van grooming legitimeren.

4.3.1. Schadebeginsel

Het schadebeginsel is het eerste morele principe dat Feinberg behandelt. Dit beginsel is oorspronkelijk afkomstig van de utilitaristische denker Mill. Hij nam het schadebeginsel tot het enige uitgangspunt voor de beantwoording van de vraag wanneer de staat legitiem kan interveniëren in het leven van zijn onderdanen.¹¹⁶ Volgens Mill houdt het schadebeginsel in “dat het enige oogmerk dat de mensheid het recht geeft om individueel of collectief in te grijpen in de vrijheid van handelen van een van hen, hun eigen bescherming is; en dat de enige reden waarom men rechtmatig macht kan uitoefenen over enig lid van een beschaafde samenleving, tegen zijn zin, de zorg is dat anderen geen schade wordt toegebracht”.¹¹⁷

Kortgezegd: “geen strafbaarstelling indien de strafbaar te stellen gedraging geen schade, of in elk geval een risico op schade, oplevert”.¹¹⁸ Feinberg merkt daarover op dat het dan wel moet gaan om vermijdbare schade van enige proportie.¹¹⁹

Schade is in dit geval niet enkel een materiële verslechtering van het leven van een ander, maar ook een fysieke of immateriële verslechtering daarvan, terwijl de aan die persoon toegebrachte schade op geen manier kan worden gerechtvaardigd.¹²⁰ Het leven van de persoon of personen aan wie de schade is toegebracht, moet door deze schade voor kortere of langere tijd ingrijpend zijn veranderd.¹²¹ Schade is dus een ruim begrip. Daarnaast kan onder schade ook worden verstaan het gevaar voor schade.¹²² Volgens Ten Voorde is er sprake van gevaar voor schade indien er een kans bestaat op een onwenselijke gebeurtenis, die (in enigerlei mate) concretiseerbaar en onaanvaardbaar groot is.¹²³ Op de vraag wanneer er sprake is van een onaanvaardbaar grote kans bestaat echter op dit moment geen eenduidig antwoord.

Daarnaast is er tegenwoordig sprake van een ontwikkeling van een verzorgingsstaat naar een veiligheidsstaat.¹²⁴ Binnen de veiligheidsstaat “dienen risico’s zoveel mogelijk te worden

¹¹⁵ Cleiren 2012, p. 9.

¹¹⁶ Feinberg 1984, Vol. 1, p. 11.

¹¹⁷ Mill 1859 (vertaald door Krul 2009), p. 45.

¹¹⁸ Esser 2017, par. 1.

¹¹⁹ Feinberg 1984, vol. 1, p. 12.

¹²⁰ Ten Voorde 2012, p. 68.

¹²¹ Simester & Von Hirsch 2011, p. 36.

¹²² Feinberg 1984, vol. 1, p. 190-193.

¹²³ Ten Voorde 2012, p. 69.

¹²⁴ Buruma 1999, p. 12.

uitgebannen en wordt het strafrecht als een voor de hand liggend instrument beschouwd om dit te realiseren”.¹²⁵ Deze verandering in denken heeft tot gevolg dat er sneller dan vroeger wordt aangenomen dat bepaald handelen gevaar voor schade oplevert en daarom strafbaar zou moeten worden gesteld.¹²⁶

Kan het schadebeginsel een verruiming van artikel 248e Sr legitimeren, zodat ook de virtuele lokpuber strafbaar gegroomd kan worden? In het geval van de virtuele lokpuber is er geen persoon wiens rechtsbelangen worden beschadigd. Er is geen ‘echt’ slachtoffer. De virtuele lokpuber wordt immers geoperationaliseerd door een computerprogramma. De vraag die dan gesteld kan worden, is of er dan wellicht sprake is van een gevaar voor schade. Voor het beantwoorden van die vraag is het van belang of die vraag wordt beantwoord vanuit de subjectieve of de objectieve leer over gevaarzettingsdelicten.

Vanuit de objectieve leer wordt er gekeken naar de handeling zelf, niet naar de intentie van de dader.¹²⁷ Het gaat er dan dus om of de gedraging in concreto een gevaar voor schade oplevert. Met betrekking tot het groomen van de virtuele lokpuber dient ingevolge de objectieve leer derhalve te worden geconcludeerd dat dit geen gevaar voor schade oplevert. Ondanks dat de groomer wellicht met zijn handelingen een bepaald doel voor ogen heeft, dat bij een ‘echte’ minderjarige wel degelijk schade op zou leveren, is die schade er immers in concreto niet in het geval van de virtuele lokpuber.

De conclusie is anders indien de subjectieve leer wordt aangehangen. Op grond van de subjectieve leer wordt niet de gevaarlijke gedraging centraal gesteld, maar de kwade intentie waarmee de dader het gevolg heeft beoogd.¹²⁸ In dat geval is het denkbaar dat er met betrekking tot het groomen van virtuele lokpubers wel sprake is van gevaar voor schade. Uitgaande van de intentie van de groomer is er een gevaar voor beschadiging van een minderjarige. De groomer verkeert immers in de veronderstelling dat hij daadwerkelijk met een minderjarige chat en dat hij aan deze minderjarige een voorstel tot ontmoeting heeft gedaan.

Op dit moment ligt de geobjectiveerde benadering nog altijd ten grondslag aan de beoordeling van gevaar, daarentegen lijkt de subjectieve benadering wel enigszins aan terrein te winnen in die zin dat de wetgever soms erg snel zou menen dat bepaald gevaar objectief zou kunnen worden voorspeld.¹²⁹ De discussie hieromtrent is dus nog zeker niet gesloten en ook met betrekking tot de rechtvaardiging van het strafbaar groomen van virtuele lokpubers is het lastig om een eenduidig antwoord te geven. Vanuit de objectieve leer zou deze verruiming niet gelegitimeerd kunnen worden. Echter, vanuit de subjectieve leer en de opkomst van het veiligheidsdenken zou het schadebeginsel wel degelijk een verruimde strafbaarstelling kunnen rechtvaardigen.

¹²⁵ Crijns 2012, p. 14.

¹²⁶ Pieterman 2008, p. 43-81.

¹²⁷ Ten Voorde 2012, p. 70.

¹²⁸ Ten Voorde 2012, p. 70.

¹²⁹ Ten Voorde 2012, p. 71.

4.3.2. *Aanstootbeginsel*

Feinberg was van mening dat naast het schadebeginsel, het aanstootbeginsel strafrechtelijk ingrijpen het best kan rechtvaardigen.¹³⁰ Het aanstootbeginsel wordt door Feinberg beschreven in het tweede deel van zijn *The moral limits of criminal law*. Op grond van dit beginsel zou strafrechtelijk ingrijpen moreel verantwoord zijn indien “men een ander ongewenst met iets confronteert waardoor bij die ander gevoelens van schaamte, angst of walging opgeroepen worden”.¹³¹ Als voorbeelden voor gedragingen waarvoor het aanstootbeginsel een legitimatie voor strafrechtelijk ingrijpen kon vormen, vermeldde Feinberg openbare zedenschennis, exhibitionisme, het verspreiden of verkopen van pornografie, maar ook godslastering.¹³²

Dat groomingszaken bij de meeste mensen gevoelens van walging oproept, zal geen verrassende stelling zijn. De zogenaamd ‘verleidende’ praatjes van de groomer jegens de minderjarige zijn niet bepaald kindvriendelijk. Omdat grooming zich echter richt op minderjarigen en niet op volwassenen, zullen deze volwassenen (in de meeste gevallen) niet zelf geconfronteerd worden met deze ‘verleidende’ praatjes. Het is dan ook niet de daadwerkelijke confrontatie die het gevoel van walging opwekt, maar de gedachte aan het feit dat een volwassene een minderjarige online verleidt tot het maken van een afspraak met als doel de minderjarige seksueel te misbruiken. Volgens Feinberg is in dat geval niet het aanstootbeginsel aan de orde, maar het moralisme. Het gaat immers volgens Feinberg om een ‘offense at bare thought’.¹³³

Bij de minderjarige slachtoffers van grooming kunnen er wel gevoelens van walging, schaamte of angst ervaren worden. Zij worden immers geconfronteerd met de ontuchtige praatjes van de groomer, waardoor zij bang kunnen worden of waarvoor zij zich kunnen schamen en waardoor zij het wellicht hun ouders niet durven te vertellen. In het geval van ‘normale’ groomingszaken kan strafrechtelijk ingrijpen dan ook worden gelegitimeerd door middel van het aanstootbeginsel.

In het geval van het groomen van virtuele lokpubers kan dit echter waarschijnlijk niet. Een virtuele lokpuber ziet er dan wel hetzelfde uit als een ‘echte’ minderjarige en communiceert ook als zodanig, maar ervaart zelf geen gevoelens van walging, schaamte of angst. De virtuele lokpuber kan niet zelf ergens aanstoot aan nemen. Wat dan overblijft is wederom de ‘offense at bare thought’. Men zal het gevoel van walging waarschijnlijk blijven ervaren. De groomer is immers in de veronderstelling dat hij met een echte minderjarige communiceert, wat men waarschijnlijk nog altijd aanstootgevend acht. Het ervaren van een gevoel van walging door enkel de gedachte aan een ontuchtige handeling, is echter zoals zojuist weergegeven onvoldoende om strafrechtelijk ingrijpen te rechtvaardigen op grond van het aanstootbeginsel. Een verdere verruiming van artikel 248e Sr zal dan ook niet op grond van dit beginsel gerechtvaardigd kunnen worden.

¹³⁰ Feinberg 1988, Vol. 4, p. 323.

¹³¹ Strikwerda 2017, par. 3.3.

¹³² Feinberg 1984, vol. 1, p. 13.

¹³³ Feinberg 1988, p. 15.

4.3.3. *Paternalisme*

Paternalisme is het derde beginsel voor moreel verantwoord strafrechtelijk ingrijpen dat door Feinberg wordt behandeld. Ingevolge dit beginsel kan strafrechtelijk ingrijpen worden gelegitimeerd, omdat men zichzelf met een bepaalde gedraging beschadigt of in gevaar brengt.¹³⁴ Dit beginsel gaat dus om het beschermen van de dader zelf tegen zelfdestructie. Feinberg geeft aan dat dit beginsel onder andere een rechtvaardiging zou kunnen vormen voor het strafbaar stellen van zelfmutilatie, zelfmoord, euthanasie, dronkenschap, het bezit en gebruik van psychoactieve drugs en verschillende vormen van gokken.¹³⁵

Zoals reeds eerder aangehaald, blijkt uit de wetsgeschiedenis dat met de strafbaarstelling van grooming minderjarigen worden beschermd tegen seksueel misbruik. Omdat het dus gaat om het beschermen van een (potentieel) slachtoffer tegen seksueel misbruik en niet om het beschermen van de dader tegen zichzelf, biedt het beginsel van paternalisme geen rechtvaardiging voor de inzet van de virtuele lokpuber. Dit beginsel zal daarom geen rechtvaardiging kunnen vormen voor een eventuele verruiming van de strafbaarstelling van grooming en wordt dientengevolge voor onderhavige beschouwing niet nader uitgewerkt.

4.3.4. *Moralisme*

Tot slot het vierde en laatste beginsel voor moreel strafrechtelijk ingrijpen. Feinberg noemt dit beginsel het *legal moralism*, oftewel het moralisme. Op grond van dit beginsel is het redelijkerwijs noodzakelijk om intrinsiek immoreel gedrag te voorkomen, onafhankelijk van het feit of dit gedrag schadelijk of aanstootgevend is jegens iemand.¹³⁶ Strafrechtelijk ingrijpen is dus gerechtvaardigd indien het daaraan ten grondslag liggende gedrag een morele norm schendt.¹³⁷ Deze normen bestaan reeds in de samenleving en worden dus niet door de wetgever gecreëerd. De wetgever bevestigt eenvoudigweg deze reeds in de samenleving geldende normen.¹³⁸ Een voorbeeld van een gedraging die op deze grond strafbaar is gesteld is bigamie.

Een strafbaarstelling enkel gerechtvaardigd op grond van het moralisme vindt echter geen sterke theoretische basis. Het moralisme wordt namelijk, net als het paternalisme, niet door iedereen als een goede grond gezien om strafrechtelijk ingrijpen te legitimeren.¹³⁹ Feinberg stelt dat het moralisme strafrechtelijk ingrijpen daarom slechts in uitzonderlijke gevallen zou kunnen legitimeren.¹⁴⁰ Eén van die uitzonderlijke situaties zou het groomen van virtuele lokpubers kunnen zijn. Op eenzelfde wijze als dat Strikwerda uiteenzet waarom het moralisme de strafbaarstelling van virtuele kinderpornografie rechtvaardigt, zou ook de strafbaarstelling van het groomen van virtuele lokpubers kunnen worden gerechtvaardigd. Strikwerda verklaart de strafbaarstelling van virtuele kinderpornografie gerechtvaardigd is,

¹³⁴ Strikwerda 2017, par. 3.3.

¹³⁵ Feinberg 1984, vol. 1, p. 13.

¹³⁶ Feinberg 1984, vol. 1, p. 12.

¹³⁷ Strikwerda 2017, par. 3.3.

¹³⁸ Cleiren 2012, p. 11.

¹³⁹ Strikwerda 2017, par. 3.3.

¹⁴⁰ Feinberg 1988, vol. 4, p. 323.

omdat men een gevoel van walging ervaart bij de gedachte hieraan, vanwege het feit dat afbeeldingen van seksuele gedragingen tussen volwassenen en kinderen de morele norm schenden die gebiedt dat in seksuele relaties altijd sprake moet zijn van gelijkwaardigheid.¹⁴¹ Net als bij virtuele kinderpornografie, roept het groomen van virtuele lokpubers zoals eerder uiteengezet gevoelens van walging op bij mensen.

Omdat dit gedrag vanwege het ontuchtige karakter van die gedraging een gevoel van walging bij mensen oproept, overtreedt het blijkbaar een bestaande morele norm. Een verruiming van de strafbaarstelling van artikel 248e Sr zou dan ook op grond van het beginsel van moralisme gerechtvaardigd kunnen worden, zodat ook het groomen van virtuele lokpubers strafbaar wordt. De wetgever zou met deze verruiming de reeds bestaande norm ten aanzien van het groomen van virtuele lokpubers kunnen bevestigen.

4.4. Resumé

Gelet op de in dit hoofdstuk beschreven strafrechttheorieën dient te worden geconcludeerd dat eerder gestelde vraag, of algemene preventie een grondslag kan zijn voor het strafbaar stellen van een delict of het verruimen van een reeds bestaande strafbaarstelling, ontkennend moet worden beantwoord ten aanzien van het groomen van virtuele lokpubers. Het aanstootbeginsel en het beginsel van paternalisme zijn niet van toepassing en omdat op dit moment de geobjectiveerde benadering ten grondslag ligt aan de beoordeling van gevaar kan het strafbaar groomen van virtuele lokpubers evenmin gelegitimeerd worden vanuit het schadebeginsel. Wat overblijft is het moralisme. Het groomen van virtuele lokpubers overtreedt een bestaande morele norm en zou daarom gerechtvaardigd strafbaar kunnen worden gesteld. Het moralisme is echter een minder gebruikelijke en minder sterke legitimatie voor strafrechtelijk ingrijpen. Een verruiming van artikel 248e Sr zou daarom wellicht beter gelegitimeerd kunnen worden, indien er naast het moralisme eveneens een rechtvaardiging vanuit internationaal recht bestaat.

¹⁴¹ Strikwerda 2017, par. 4.2.

5. Internationaal kinderrechtenkader

Met betrekking tot rechten van kinderen is het IVRK het toonaangevende en tevens juridisch bindende verdrag. De ratificatie van dit verdrag heeft tot gevolg dat een belangwekkend internationaal juridisch kader is ontstaan, waaraan kinderen rechten kunnen ontlenuen.¹⁴²

Ingevolge artikelen 19 en 34 IVRK en het bij artikel 34 IVRK behorende Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie hebben overheden een positieve inspanningsverplichting om op te treden tegen alle vormen van geweld en tegen seksuele exploitatie en seksueel misbruik. Omdat deze artikelen van het IVRK kunnen worden gezien als specifieke bepalingen ter bescherming van het belang van het kind en de kernbepalingen vormen betreffende onderhavig vraagstuk over grooming, kan afgevraagd worden of er ingevolge het IVRK een verplichting bestaat voor de Nederlandse wetgever om de huidige strafbaarstelling van grooming te verruimen, waardoor ook het groomen van virtuele lokpubers strafbaar wordt.

Voordat die vraag kan worden beantwoord, wordt eerst het IVRK kort behandeld (paragraaf 5.1). Vervolgens worden artikelen 19 en 34 IVRK uiteengezet (paragrafen 5.2 en 5.3). Ook het zojuist vermelde Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie zal nader worden toegelicht (paragraaf 5.4). Daarna wordt beschouwd of artikel 248e Sr op grond van die artikelen dient te worden verruimd (paragraaf 5.5). Een deelconclusie zal dit hoofdstuk afsluiten (paragraaf 5.6).

5.1. IVRK

Het IVRK is op 20 november 1989 tot stand gekomen. Enkele jaren later is het IVRK op 8 maart 1995 voor Nederland in werking getreden. Met 196 verdragsstaten is het IVRK het meest geratificeerde internationale mensenrechtenverdrag en daarmee het breedst geaccepteerde mensenrechteninstrument ter wereld.¹⁴³ Het IVRK vormt een juridisch bindend instrument voor landen die het IVRK hebben geratificeerd. Hierdoor vormt het voor Nederland een belangrijke bron met betrekking tot de interpretatie, toepassing en verdere ontwikkeling van het jeugdrecht en bevat het voorschriften die doorwerking behoren te hebben in het civiele jeugdbeschermingsrecht, het jeugdstraf(proces)recht en het jeugdhulprecht.¹⁴⁴ Dat het IVRK van grote waarde is geweest, blijkt onder andere uit het feit dat op nationaal niveau verschillende kind georiënteerde organisaties, comités en rapporten zijn ontwikkeld.¹⁴⁵ Ook heeft het IVRK er in Nederland bijvoorbeeld voor gezorgd dat nieuwe wetgeving tot stand is gekomen ter verbetering van de positie van kinderen, met name in de jeugdbescherming en het jeugdstrafrecht.¹⁴⁶

¹⁴² Mijnaerends, Liefwaard & Bruning 2013, p. 532.

¹⁴³ Bruning, Liefwaard & Vlaardingerbroek 2016, p. 27.

¹⁴⁴ Bruning, Liefwaard & Vlaardingerbroek 2016, p. 28.

¹⁴⁵ CRC/GC/2003/5, par. 9.

¹⁴⁶ Liefwaard 2014, par. 1; Arts 2014, p. 286.

Deze ontwikkelingen laten zien dat er een verandering gaande is betreffende de positie van het kind binnen de samenleving.¹⁴⁷ Het toont een zekere bereidheid om kinderen een hogere politieke prioriteit te geven en het geeft tevens blijk van een toenemende gevoeligheid met betrekking tot de gevolgen van beleid op kinderen en hun mensenrechten.¹⁴⁸ De positie en rechtspositie van kinderen is door het IVRK dan ook fundamenteel veranderd.¹⁴⁹ Het IVRK erkent namelijk dat kinderen mensen zijn op weg naar volwassenheid.¹⁵⁰ Het Comité voor de Rechten van het Kind van de Verenigde Naties (hierna: Kinderrechtencomité of Comité) benadrukt dan ook dat de kernboodschap van het IVRK is dat kinderen naast volwassenen houders van mensenrechten zijn.¹⁵¹

Het Kinderrechtencomité houdt toezicht op de naleving van het IVRK, maar heeft geen bevoegdheden tot het opleggen van sancties en kan evenmin bindende uitspraken doen.¹⁵² Desondanks zijn de producten van dit Comité wel degelijk van grote waarde. Het Kinderrechtencomité is ingevolge artikel 43, eerste lid, IVRK ingesteld ter beoordeling van de voortgang die lidstaten boeken bij het nakomen van de in het IVRK aangegeven verplichtingen. Op grond van artikel 44 IVRK kan het Kinderrechtencomité dit onder andere doen doordat lidstaten aan het Comité verslag uitbrengen over de door hen genomen maatregelen die uitvoering geven aan de in het IVRK erkende rechten, alsmede over de vooruitgang die is geboekt ten aanzien van het genot van die rechten.¹⁵³ Het Comité reageert op deze rapporten middels Concluding Observations.¹⁵⁴

Daarnaast behandelt het Comité ook rapporten die worden ingediend over de implementatie van de Facultatieve Protocollen behorende bij het IVRK.¹⁵⁵ Op dit moment zijn er drie Facultatieve Protocollen in werking.¹⁵⁶ Het tweede Facultatief Protocol, inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie, is van belang voor onderhavige beschouwing. Dit Facultatief Protocol heeft onder andere tot doel om artikel 34 IVRK, betreffende de bescherming tegen seksuele exploitatie en seksueel misbruik, nog beter tot uiting te laten komen.¹⁵⁷ Omdat Nederland dit Protocol heeft geratificeerd, moet Nederland zich inspannen om de voorzieningen van dit Protocol na te leven.

¹⁴⁷ CRC/GC/2003/5, par. 10.

¹⁴⁸ CRC/GC/2003/5, par. 10.

¹⁴⁹ Liefwaard 2014, par. 1.

¹⁵⁰ Blaak e.a. 2012, p. 32.

¹⁵¹ CRC/GC/2003/5, par. 21.

¹⁵² Blaak e.a. 2012, p. 19.

¹⁵³ Artikel 44, lid 1, IVRK.

¹⁵⁴ CRC/C/NDL/CO/4 bevat bijvoorbeeld de Concluding Observations van het Comité naar aanleiding van het vierde rapport van Nederland.

¹⁵⁵ Blaak e.a. 2012, p. 507-508.

¹⁵⁶ Het eerste Facultatief Protocol inzake betrokkenheid van kinderen bij gewapende conflicten en het tweede Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie zijn door Nederland geratificeerd. Het derde Facultatief Protocol over een kennisgevingsprocedure is door Nederland (nog) niet ondertekend.

¹⁵⁷ Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie bij het IVRK, Volume 2171, A-27531, preambule.

Het Kinderrechtencomité kan eveneens General Comments opstellen met betrekking tot de interpretatie van specifieke voorzieningen van het IVRK of andere mensenrechtenbepalingen.¹⁵⁸ Deze General Comments hebben tot doel de implementatie van die voorziening te bevorderen.¹⁵⁹ Voor onderhavige beschouwing zijn General Comment no. 5¹⁶⁰, over de algemene maatregelen van implementatie van het IVRK, General Comment no. 13¹⁶¹, over het recht van het kind op bescherming tegen alle vormen van geweld, en tot slot General Comment no. 14¹⁶², betreffende het recht van het kind dat zijn of haar belang als een eerste overweging geldt, van belang.

Het belang van het kind (artikel 3 IVRK) is één van de vier algemene beginselen van het IVRK. Naast het belang van het kind, kunnen het beginsel van non-discriminatie (artikel 2 IVRK), het recht op leven en ontwikkeling van het kind (artikel 6 IVRK) en het recht op een mening van een kind (artikel 12 IVRK) worden onderscheiden als algemene beginselen.¹⁶³ Deze algemene beginselen vormen de kernbepalingen van het IVRK. In principe zijn deze beginselen van gelijke waarde, toch kan worden beargumenteerd dat artikel 3 IVRK alle andere voorzieningen van het IVRK schraagt.¹⁶⁴ Op grond van artikel 3 IVRK dient het belang van het kind een eerste overweging te vormen bij alle maatregelen betreffende kinderen.¹⁶⁵ Het belang van het kind dient dus eveneens een eerste overweging te vormen met betrekking tot het beschermen van kinderen tegen geweld en seksueel misbruik, zoals artikelen 19 en 34 IVRK en bijbehorend Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie vereisen.

5.2. Artikel 19 IVRK

Artikel 19 IVRK wordt door het Kinderrechtencomité gezien als kernvoorziening met betrekking tot de bescherming van kinderen tegen geweld. Het dient daarom volgens het Comité een basis te vormen voor de aanpak van alle vormen van geweld tegen kinderen.¹⁶⁶ Staten die partij zijn bij het IVRK hebben op grond van artikel 19 IVRK een positieve en actieve verplichting om kinderen te beschermen tegen geweld en dus uiting te geven aan die gedachte.¹⁶⁷ Ingevolge artikel 19, lid 1, IVRK moeten Staten die partij zijn bij het IVRK derhalve alle passende wettelijke en bestuurlijke maatregelen en maatregelen op sociaal en opvoedkundig gebied nemen om het kind te beschermen tegen alle vormen van lichamelijk of geestelijk geweld, letsel of misbruik, lichamelijke of geestelijke verwaarlozing of nalatige behandeling, mishandeling of exploitatie, met inbegrip van seksueel misbruik, terwijl het kind

¹⁵⁸ Blaak e.a. 2012, p. 505.

¹⁵⁹ CRC/C/4/Rev. 2, rule 77.

¹⁶⁰ CRC/GC/2003/5.

¹⁶¹ CRC/C/GC/13.

¹⁶² CRC/C/GC/14.

¹⁶³ CRC/GC/2003/5, par. 12.

¹⁶⁴ Freeman 2007, p. 1.

¹⁶⁵ CRC/C/GC/14, par. 12.

¹⁶⁶ CRC/C/GC/13, par. 7 (a).

¹⁶⁷ Blaak e.a. 2012, p. 295.

onder de hoede is van de ouder(s), wettige voogd(en) of iemand anders die de zorg voor het kind heeft.

Op grond van het tweede lid van dit artikel, dienen de te nemen maatregelen ter bescherming, indien van toepassing, doeltreffende procedures te omvatten voor de invoering van sociale programma's om te voorzien in de nodige ondersteuning van het kind en van degenen die de zorg voor het kind hebben, alsmede procedures voor andere vormen van voorkoming van en voor opsporing, melding, verwijzing, onderzoek, behandeling en follow-up van gevallen van kindermishandeling zoals hierboven beschreven, en, indien van toepassing, voor inschakeling van rechterlijke instanties.

Deze opsomming van mogelijke maatregelen is niet limitatief.¹⁶⁸ Wel blijkt uit deze opsomming dat het voorkomen van geweld een belangrijke plek inneemt. Het Kinderrechtencomité stelt zelfs dat het beschermen van kinderen tegen geweld begint met proactieve algemene en speciale preventie.¹⁶⁹ Het Kinderrechtencomité benadrukt en herhaalt daarom in General Comment no. 13, betreffende het recht van het kind op vrijheid van alle vormen van geweld, dat geen enkel geweld tegen kinderen te rechtvaardigen is en dat alle vormen van geweld tegen kinderen te voorkomen zijn.¹⁷⁰

Zoals te zien aan artikel 19, lid 1, IVRK moet geweld in dit geval ruim worden uitgelegd. Het gaat om alle vormen van schade voor kinderen.¹⁷¹ Uit het artikel zou wellicht kunnen worden afgeleid dat het daarbij gaat om geweld toegepast door de ouders, maar ook dit dient ruimer te worden uitgelegd. Staten hoeven kinderen niet enkel te beschermen tegen geweld in gezins- of familierelaties. Artikel 19, lid 1, IVRK gaat namelijk over het beschermen van kinderen in allerlei situaties waarin kinderen zich kunnen bevinden en slachtoffer kunnen worden van geweld.¹⁷²

Omdat de term 'geweld' ruim dient te worden uitgelegd, valt hieronder eveneens seksueel misbruik en seksuele exploitatie, waaronder onder andere het betrekken van een kind in een onwettelijke of psychologisch schadelijke seksuele activiteit wordt verstaan.¹⁷³ Ook geweld via massamedia waaraan kinderen worden blootgesteld valt volgens het Comité onder de term geweld. In dat kader vermeldt het Comité specifiek grooming als vorm van geweld waaraan kinderen via massamedia kunnen worden blootgesteld.¹⁷⁴ Het beschermen van kinderen tegen iedere vorm van seksuele uitbuiting en seksueel misbruik, in het bijzonder tegen prostitutie en (kinder)pornografie wordt verder uitgewerkt in artikel 34 IVRK.

¹⁶⁸ Blaak e.a. 2012, p. 297.

¹⁶⁹ CRC/C/GC/13, par. 46.

¹⁷⁰ CRC/C/GC/13, par. 3 (a); VN-Document A/61/299, par. 1.

¹⁷¹ CRC/C/GC/13, par. 4.

¹⁷² Blaak e.a. 2012, p. 297.

¹⁷³ CRC/C/GC/13, par. 25.

¹⁷⁴ CRC/C/GC/13, par. 31 (c) (ii).

5.3. Artikel 34 IVRK

Zoals eerder vermeld, moet artikel 19 IVRK in samenhang worden gezien met artikel 34 IVRK. Op grond van artikel 34 IVRK hebben kinderen recht op bescherming door de overheid tegen seksueel misbruik en tegen seksuele exploitatie in de prostitutie, in pornografische voorstellingen en pornografisch materiaal.¹⁷⁵ Het IVRK geeft geen definities van de termen seksueel misbruik en seksuele exploitatie. De Stockholm Declaration and Agenda for Action (hierna: Stockholm Declaration) bevat wel een definitie van seksuele exploitatie. Deze declaratie is de morele, maar niet juridisch bindende uitkomst van het in 1996 door de overheden van 119 landen en enkele niet-gouvernementele organisaties gehouden Eerste Wereldcongres tegen Commerciële Seksuele Exploitatie van Kinderen in Stockholm.¹⁷⁶ Paragraaf 5 van de Stockholm Declaration definieert seksuele exploitatie als seksueel misbruik door de volwassene en vergoeding in contant geld of in natura aan het kind of een derde persoon of personen.¹⁷⁷ Het gaat dus om een vorm van seksueel misbruik dat verbonden is aan een soort winst oogmerk of uitwisseling van waarde.¹⁷⁸ Daarbij gaat het vooral om kinderprostitutie, kinderpornografie en kinderhandel.¹⁷⁹

De term seksueel misbruik wordt evenmin uitgelegd in het IVRK, maar wordt door het Kinderrechtencomité gedefinieerd als “alle seksuele activiteiten opgedrongen door een volwassene aan een minderjarige, waartegen het kind is beschermd middels strafrechtelijke wetgeving. Seksuele activiteiten worden ook gezien als misbruik, indien de minderjarige dader aanzienlijk ouder is dan het minderjarige slachtoffer, misbruik maakt van zijn machtspositie of op een andere manier het slachtoffer onder druk zet of bedreigt.”¹⁸⁰ Het begrip seksueel misbruik is breder dan seksuele exploitatie, omdat aan het begrip seksueel misbruik geen aspect van vergoeding verbonden is.¹⁸¹

Artikel 34 IVRK verplicht Staten die partij zijn bij het IVRK zich ertoe te verbinden het kind te beschermen tegen alle vormen van seksuele exploitatie en seksueel misbruik en daartoe alle passende nationale, bilaterale en multilaterale maatregelen te nemen om te voorkomen dat een kind ertoe wordt aangespoord of gedwongen deel te nemen aan onwettige seksuele activiteiten, dat kinderen worden geëxploiteerd in de prostitutie of andere onwettige seksuele praktijken en te voorkomen dat kinderen worden geëxploiteerd in pornografische voorstellingen en pornografisch materiaal. Op grond van het Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie zou het tevens passend zijn dat

¹⁷⁵ Van der Hof 2014, p. 19; Blaak e.a. 2012, p. 971.

¹⁷⁶ Stockholm Declaration and Agenda for Action against Commercial Sexual Exploitation of Children 1996, par. 1; *Kamerstukken II* 1996/97, 25 078, nr. 1, p. 7.

¹⁷⁷ Stockholm Declaration and Agenda for Action against Commercial Sexual Exploitation of Children 1996, par. 5.

¹⁷⁸ Mutarbhorn 2007, par. 2.

¹⁷⁹ Mutarbhorn 2007, par. 4.

¹⁸⁰ CRC/C/GC/13, voetnoot 9, bij par. 25 (a).

¹⁸¹ Mutarbhorn 2007, par. 3.

Staten de maatregelen ter bescherming van het kind tegen de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie verruimen.¹⁸²

Net als artikel 19 IVRK, gaat artikel 34 IVRK dus over preventie. Verdragspartijen dienen te voorkomen dat een kind ertoe wordt aangespoord of gedwongen deel te nemen aan onwettige seksuele activiteiten. Daarnaast gaat het ook nu weer om ‘alle vormen van’ en dient artikel 34 IVRK dus ruim geïnterpreteerd te worden. Ondanks dat uit het totstandkomingsproces van artikel 34 IVRK en daarop volgende ontwikkelingen blijkt dat dit artikel zich vooral richt op de seksuele exploitatie van kinderen en het voorkomen daarvan, moeten er eveneens maatregelen worden genomen ter voorkoming van seksueel misbruik.¹⁸³ Seksueel misbruik wordt immers ook vermeld in artikel 34 IVRK.

5.4. Facultatief Protocol

Aan artikel 34 IVRK is het Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie bij het Verdrag inzake de rechten van het kind verbonden. Dit Facultatief Protocol is in 2000 aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties en in 2002 in werking getreden.¹⁸⁴ Op grond van dit Protocol moeten Staten die partij zijn bij het Protocol bestaande maatregelen uitbreiden teneinde de bescherming van kinderen te waarborgen tegen de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie.¹⁸⁵ Staten dienen, ingevolge het eerste artikel van het Protocol, deze handelingen te verbieden. Er moet worden gewaarborgd dat het strafrecht volledig van toepassing is op de handelingen en gedragingen zoals opgesomd in artikel 3, eerste lid, Facultatieve Protocol. Ook pogingen tot, medeplichtig zijn aan of medeplegen van de in dat artikel omschreven handelingen dienen strafbaar te worden gesteld.¹⁸⁶ Het Facultatief Protocol beoogt dus kinderen maximaal te beschermen tegen deze vormen van seksuele exploitatie.

Het Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie heeft vooral toegevoegde waarde, omdat het definities geeft en een gelimiteerde opsomming van de vereiste handelingen met betrekking tot de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie.¹⁸⁷ Marta Santos Pais, de speciale vertegenwoordiger van de Verenigde Naties inzake Geweld tegen Kinderen, stelt dan ook dat het Protocol een solide normatieve fundering vormt voor de bescherming van kinderen tegen seksueel misbruik en seksuele exploitatie en voor het aannemen van wetgevende, beleidsmatige en overige maatregelen om deze kinderrechtschendingen te voorkomen en te

¹⁸² Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie bij het IVRK, Volume 2171, A-27531, preambule.

¹⁸³ Mutarbhorn 2007, par. 4 en 38.

¹⁸⁴ Hodgkin & Newell 2002, p. 508.

¹⁸⁵ Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie bij het IVRK, Volume 2171, A-27531, preambule.

¹⁸⁶ Artikel 3, lid 2, Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie bij het IVRK, Volume 2171, A-27531.

¹⁸⁷ Muntarbhorn 2007, par. 46.

adresseren.¹⁸⁸ Ondanks dat het Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie zelf geen voorzieningen bevat met betrekking tot seksueel misbruik, draagt het volgens Pais dus wel bij aan een klimaat waarin het beschermen van kinderen tegen seksueel misbruik hoog in het vaandel staat. Dit laatste kan van belang zijn voor de vraag of op grond van het IVRK de strafbaarstelling van grooming dient te worden verruimd tot het strafbaar groomen van virtuele lokpubers.

5.5. IVRK en artikel 248e Sr

Of artikel 248e Sr op grond van het IVRK dient te worden verruimd tot het strafbaar groomen van virtuele lokpubers, hangt allereerst af van de kwalificatie van grooming als zijnde een vorm van seksueel misbruik of seksuele exploitatie. Dit is van belang voor de toepasbaarheid van de bepalingen van het IVRK en het Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie. Deze bepalingen kunnen vervolgens worden gebruikt om de reikwijdte te bepalen van de positieve inspanningsverplichting van de overheid met betrekking tot het beschermen van kinderen tegen seksueel misbruik.

5.5.1. Misbruik of exploitatie

Zoals uiteengezet in paragraaf 5.3 kan seksueel misbruik, als bedoeld in artikel 19 IVRK en artikel 34 IVRK, worden omschreven als een, middels het strafrecht, wettelijk verboden seksuele activiteit van een volwassene met een minderjarige of van een minderjarige met een andere minderjarige waarbij de minderjarige dader aanzienlijk ouder is dan het slachtoffer, die misbruik maakt van zijn machtspositie of op een andere manier het slachtoffer onder druk zet of bedreigt. Grooming kan worden verstaan onder deze definitie van seksueel misbruik. Bij grooming gaat het namelijk om een wettelijk verboden seksuele activiteit met een minderjarige door een volwassene of door een andere minderjarige.

Omdat er in beginsel (nog) geen sprake is van enige vergoeding van het slachtoffer van grooming of de groomer, zoals dat bij de verkoop van kinderen, kinderprostitutie of kinderpornografie meestal wel het geval is, kan grooming niet worden aangemerkt als vorm van seksuele exploitatie. Echter, grooming kan wel worden gepleegd met het oogmerk om een afbeelding te vervaardigen van een seksuele gedraging waarbij de gegroomde persoon is betrokken.¹⁸⁹ Indien er in die gevallen een vergoeding tegenover de ontuchtige handeling zou staan, kan er wel worden gesproken van seksuele exploitatie.

De strafbaarstelling van artikel 248e Sr beoogt tevens seksuele misbruik en seksuele exploitatie en dus het daadwerkelijke geweld te voorkomen. Het is immers een bijzonder voorbereidingsdelict en het doel van de strafbaarstelling van grooming is preventie.¹⁹⁰ Derhalve kan worden betoogd dat Nederland middels de strafbaarstelling van grooming in

¹⁸⁸ Pais 2010, p. 551 en 565.

¹⁸⁹ Artikel 248e Sr.

¹⁹⁰ Zie: hoofdstuk 2.2.

artikel 248e Sr voldoet aan de uit artikelen 19 en 34 IVRK voortvloeiende positieve inspanningsverplichting om deze vorm van seksueel misbruik ten gevolge van internetcontact te voorkomen. De vraag is echter hoe ver deze inspanningsverplichting gaat en of de strafbaarstelling dus (verder) dient te worden verruimd.

5.5.2. Reikwijdte positieve inspanningsverplichting

Zowel artikel 19 IVRK, als artikel 34 IVRK bevatten een positieve inspanningsverplichting tot het voorkomen van álle vormen van geweld of seksueel misbruik. Eerder is reeds beschreven dat dit een ruime omschrijving is. Afgevraagd kan worden of onder ‘alle vormen van geweld of seksueel misbruik’ tevens de inspanningsverplichting moet worden verstaan om potentiële groomers op te sporen en hierdoor potentiële slachtoffers te beschermen tegen potentieel seksueel misbruik of potentiële seksuele exploitatie.

Vanuit de literatuur wordt de vraag betreffende de reikwijdte van de positieve inspanningsverplichting niet eenduidig beantwoord. Er bestaat geen ‘inspanningschecklist’ met handelingen die een Staat minimaal dient te nemen. Daarnaast geven artikelen 19 en 34 IVRK zelf ook geen duidelijke aanwijzingen aan de overheid over de te nemen maatregelen. Het antwoord op de vraag of Nederland ten gevolge van de inspanningsverplichting ingevolge artikelen 19 en 34 IVRK het groomen van virtuele lokpubers strafbaar moet stellen, is derhalve evenmin eenduidig.

Mogelijk kan de ratio achter het Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie helpen bij het invullen van de reikwijdte van die positieve inspanningsverplichting. Pais heeft namelijk gesteld dat dit Protocol niet alleen positieve gevolgen zal hebben voor het beschermen van kinderen tegen seksuele exploitatie, maar ook tegen seksueel misbruik.¹⁹¹ Het feit dat Muntarhorn, in zijn commentaar op artikel 34 IVRK, heeft gesteld dat de termen seksueel misbruik en seksuele exploitatie onderling verbonden en bijna uitwisselbaar zijn, kan eveneens worden gebruikt ter ondersteuning van het gebruiken van de ratio achter het Facultatief Protocol op het vraagstuk rondom grooming.¹⁹² Daarbij komt dat op grond van artikel 248e Sr het oogmerk van de groomer gericht kan zijn op het plegen van ontuchtige handelingen met de gegroomde persoon, maar ook op het vervaardigen van een afbeelding van een seksuele gedraging waarbij die persoon is betrokken. Grooming kan dus ook specifiek te maken hebben met kinderpornografie, waardoor het binnen de reikwijdte van het Protocol valt.¹⁹³

De onderliggende ratio van het Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie is het beschermen van kinderen tegen alle vormen van seksuele exploitatie.¹⁹⁴ Zoals eerder uiteengezet, moeten Staten daarom waarborgen dat het strafrecht volledig van toepassing is op de handelingen en gedragingen zoals opgesomd in

¹⁹¹ Pais 2010, p. 551 en 565.

¹⁹² Muntarhorn 2007, par. 53.

¹⁹³ Schermer 2016, p. 30.

¹⁹⁴ Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie bij het IVRK, Volume 2171, A-27531, preambule en artikelen 1 en 2.

artikel 3, eerste lid, Facultatief Protocol, maar ook op de pogingen tot, het medeplichtig zijn aan of het medeplegen van de in dat artikel omschreven handelingen.¹⁹⁵ Ook de deelnemingsvormen en de voorfase van de in artikel 3 Facultatief Protocol opgesomde handelingen en gedragingen dienen dus volledig te worden gedekt door middel van het strafrecht. Het voorbereiden van een handeling wordt echter niet expliciet genoemd.

Indien deze ratio wordt toegepast op seksueel misbruik en dus op grooming, kan worden geconcludeerd dat Staten kinderen dienen te beschermen tegen alle vormen van seksueel misbruik en dus dienen te waarborgen dat het strafrecht volledig van toepassing is op handelingen die te maken hebben met seksueel misbruik. Het strafrecht moet dan dus volledig van toepassing zijn op het delict grooming. Ook een poging tot, het medeplichtig zijn aan en het medeplegen van grooming zou op grond van deze stap strafbaar moeten worden gesteld. Omdat artikel 248e Sr echter een bijzonder voorbereidingsdelict is, is een poging tot grooming of een voorbereiding van grooming echter naar Nederlands recht niet strafbaar.¹⁹⁶

Toch, indien de verplichting tot het volledig inzetten van het strafrecht met betrekking tot een poging tot, het medeplichtig zijn aan en het medeplegen van een delict ruim wordt geïnterpreteerd en beschouwd als een verplichting tot het volledig inzetten van het strafrecht op de voorfase van een delict en als vervolgens het delict grooming op zichzelf wordt beschouwd als een delict dat past binnen de verplichting om ook de voorfase van seksueel misbruik strafbaar te stellen, dan zou het strafrecht volledig van toepassing moeten zijn op het delict grooming. Dit zou betekenen dat alle mogelijkheden binnen het strafrecht moeten worden ingezet met betrekking tot dit delict en het voorkomen van dit delict. Indien deze stappen worden aangenomen en gevolgd, dient dan ook geconcludeerd te worden dat de strafbaarstelling van artikel 248e Sr op grond van het IVRK en het bijbehorende Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie gerechtvaardigd kan worden verruimd, waardoor de inzet van virtuele lokpubers kan leiden tot een strafbare grooming. De inzet van (virtuele) lokpubers vormt immers een extra mogelijkheid om 'echte' grooming te voorkomen.

Deze verruiming zou eveneens kunnen worden ondersteund door het feit dat grooming ook zou kunnen worden gekwalificeerd als zijnde een 'attemp' in de zin van artikel 3 Facultatief Protocol. Volgens Schermer is er over het algemeen sprake van een 'attemp' indien een verdachte in overeenstemming met zijn wil een handeling verricht met betrekking tot het strafbare feit dat deze verdachte beoogt te plegen en die handeling meer dan slechts voorbereidend is.¹⁹⁷ Omdat voor een voltooide grooming zowel de voorbereidende gesprekken vereist zijn, als een handeling gericht op het verwezenlijken van de ontmoeting en er dus sprake is van een begin van uitvoering, zou grooming kunnen passen binnen die gegeven omschrijving van 'attemp'.¹⁹⁸ Bovendien kan grooming worden gezien als een

¹⁹⁵ Artikel 3, lid 2, Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie bij het IVRK, Volume 2171, A-27531.

¹⁹⁶ Rb. Amsterdam 2 juli 2013, ECLI:NL:RBAMS:2013:4000, r.o. 6; zie: paragraaf 2.2.

¹⁹⁷ Schermer 2016, p. 32-33.

¹⁹⁸ Schermer 2016, p. 32-33.

handeling in de voorfase van het vervaardigen van kinderpornografie, omdat het oogmerk van de groomer ook gericht kan zijn op het vervaardigen van een afbeelding van een seksuele gedraging met een minderjarige.¹⁹⁹

De ratio en reikwijdte van het Facultatief Protocol kan zo worden gebruikt ter interpretatie van de uit artikelen 19 en 34 IVRK voortvloeiende positieve verplichting voor Staten om kinderen te beschermen tegen alle vormen van geweld, seksueel misbruik en seksuele exploitatie en dus ook tegen grooming. Deze interpretatie zou een verruiming van het delict grooming tot gevolg hebben. Indien de inzet van virtuele lokpubers kan leiden tot een strafbare grooming, kunnen uiteindelijk meer kinderen worden beschermd tegen mogelijk seksueel misbruik. Door middel van de inzet van virtuele lokpubers zouden potentiële daders immers in een vroegtijdig stadium ontmaskerd kunnen worden. Omdat de inzet van virtuele lokpubers in mindere mate afhankelijk is van mankracht, zou dit tevens op grotere schaal kunnen worden gedaan dan middels de inzet van ‘gewone’ lokpubers.²⁰⁰ De politie kan potentiële daders dus eerder in het vizier krijgen, waardoor de pakkans wordt vergroot en er strafrechtelijk tegen deze potentiële daders kan worden opgetreden. Dit draagt bij aan een vergroting van de online veiligheid voor kinderen, wat bevorderlijk is voor hun ontwikkeling. Gesteld kan worden dat het belang van het kind, zoals gewaarborgd in artikel 3 IVRK, eveneens gebaat is bij het vergroten van deze online veiligheid voor kinderen.

5.5.3. Gewicht van het belang van het kind

Het belang van het kind dient op grond van artikel 3 IVRK een eerste overweging te vormen bij alle maatregelen betreffende kinderen.²⁰¹ Met betrekking tot het beschermen van kinderen tegen seksueel misbruik, en dus met betrekking tot het onderhavige centrale vraagstuk betreffende grooming, dient het belang van het kind derhalve eveneens een eerste overweging te vormen. Echter, in hoeverre gaat het recht van een kind dat zijn belang als een eerste overweging dient te gelden voor op de rechten van anderen?

Zoals reeds beschreven dient het belang van het kind op grond van artikel 3 IVRK steeds een eerste overweging te vormen. De belangen van het kind mogen niet worden beschouwd op hetzelfde niveau als andere overwegingen.²⁰² Deze bijzondere positie van het kind kan worden gerechtvaardigd door de speciale situatie waarin het kind verkeert, te weten diens afhankelijkheid, ontwikkeling, rechtspositie en beperkte mogelijkheden om zich te laten horen.²⁰³ Het potentiële slachtoffer van grooming is bovendien extra kwetsbaar.²⁰⁴ Dit betekent daarentegen niet dat het belang van het kind altijd absolute voorrang heeft boven de

¹⁹⁹ Zie: artikel 248e Sr.

²⁰⁰ De inzet van ‘gewone’ lokpubers, die worden geopereerd door politieambtenaren is immers afhankelijk van mankracht; Schermer 2016, p. 82.

²⁰¹ CRC/GC/2003/5, par. 12.

²⁰² CRC/C/GC/14, par. 37.

²⁰³ CRC/C/GC/14, par. 37.

²⁰⁴ Het vermoeden bestaat dat er bewust wordt gezocht naar meisjes met een (licht) verstandelijke beperking, omdat zij makkelijker over de eigen grenzen gaan. Ook wordt specifiek gezocht naar aandacht vragende of onzekere meisjes of meisjes met een zwak sociaal vangnet. Zie: Zanetti 2009, p. 284-285 en 287.

belangen van andere betrokkenen.²⁰⁵ Het kan voorkomen dat het belang van het kind conflicteert met belangen van anderen. In dat geval moet er op basis van de omstandigheden van het geval een belangenafweging worden gemaakt op basis van alle relevante belangen en moet er worden gezocht naar een passend compromis.²⁰⁶ Ondanks dat het kind een groot belang heeft bij bescherming tegen seksueel misbruik, omdat seksueel misbruik een grote impact kan hebben op de ontwikkeling en het verdere leven van het kind²⁰⁷, zal dus ook moeten worden gekeken naar de hiermee mogelijk conflicterende rechten en belangen van anderen. Als het niet mogelijk is om een compromis te bereiken, dienen autoriteiten een afweging te maken, waarbij rekening moet worden gehouden met het belang van het kind als een eerste overweging.²⁰⁸ Het belang van het kind heeft een hoge prioriteit waaraan meer gewicht dient te worden verbonden.²⁰⁹ Met betrekking tot grooming kan het belang van het kind vooral in conflict komen met twee fundamentele rechten van potentiële groomers, te weten het recht op privacy en het recht op een eerlijk proces.

Recht op privacy

Het belang van het kind kan conflicteren met het recht op privacy, omdat meer bescherming hoogstwaarschijnlijk resulteert in meer controle en daardoor een inbreuk op het recht op privacy tot gevolg kan hebben. Zodra een virtuele lokpuber wordt benaderd door een groomer, bestaat namelijk de mogelijkheid tot het registreren van het gesprek.²¹⁰ Een inbreuk op het recht op privacy, dat onder andere wordt gewaarborgd middels artikel 8 EVRM, is enkel gerechtvaardigd, indien dit bij de wet is voorzien en in een democratische samenleving noodzakelijk is in het belang van de nationale veiligheid, de openbare veiligheid of het economisch welzijn van het land, het voorkomen van wanordelijkheden en strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen.²¹¹ Een inbreuk op het recht op privacy moet dus allereerst bij wet zijn voorzien. Dit betekent dat de inbreuk een basis moet hebben in het nationale recht. Deze nationale wettelijke basis moet tevens toegankelijk en voorzienbaar zijn.²¹² De noodzakelijkheid houdt een toetsing in van de proportionaliteit van een inbreuk.²¹³ Naast proportionaliteit, is ook subsidiariteit van belang. Op grond van dit vereiste moet worden bekeken of er andere, minder ingrijpende mogelijkheden zijn.²¹⁴

Zoals eerder aangehaald heeft de Hoge Raad in het Zwolsman-arrest besloten dat in de proactieve fase van politieel onderzoek, waar de inzet van virtuele lokpubers binnen valt, beperkte inbreuken op het recht op privacy kunnen worden gebaseerd op artikel 3 Politiewet

²⁰⁵ Mulder 2016, p. 115.

²⁰⁶ CRC/C/GC/14, par. 39.

²⁰⁷ Verenigde Naties, *A World Fit for Children* (UN Doc. GA/RES/S-27/2, 2002), par. 41.

²⁰⁸ CRC/C/GC/14, par. 39.

²⁰⁹ CRC/C/GC/14, par. 39.

²¹⁰ Schermer 2016, p. 51.

²¹¹ Artikel 8, lid 2, EVRM.

²¹² EHRM 24 april 1990, *NJ* 1991, 523, ECLI:NL:XX:1990:AD5851 (*Kruslin*); EHRM 29 juni 2006, 54934/00 (*Weber en Saravia*); EHRM 1 juli 2008, 58243/00, EHRC 2008/100, ECLI:NL:XX:2008:BD9648 (*Liberty*).

²¹³ EHRM 29 juni 2006, 54934/00 (*Weber en Saravia*).

²¹⁴ Schermer 2016, p. 45.

en dat dit een voldoende wettelijke basis vormt.²¹⁵ Schermer concludeert dan ook terecht dat de inzet van een virtuele lokpuber voldoet aan de voorwaarden voor een gelegitimeerde inbreuk op het recht op privacy.²¹⁶ Zolang de gemaakte inbreuk op het recht op privacy beperkt blijft, kan deze inbreuk worden gerechtvaardigd en gaat het belang van het kind, dat gebaat is bij de inzet van virtuele lokpubers, dus boven het recht op privacy.

Echter, de inzet van virtuele lokpubers kan wel een meer dan beperkte inmenging betekenen. Bijvoorbeeld wanneer een virtuele lokpuber systematisch bepaalde profielen observeert of publieke gespreken in openbare chatrooms opslaat en zeker wanneer de communicatie tussen de virtuele lokpuber en de potentiële groomer overgaat in een een-op-een conversatie.²¹⁷ De belangenafweging tussen enerzijds het belang van het kind en anderzijds het recht op privacy van de potentiële groomer zal dan enigszins veranderen. Op dat moment moeten meer waarborgen gaan gelden om ook het recht op privacy van de groomer te waarborgen. In dat kader kan bijvoorbeeld gedacht worden aan een verbod op het opslaan van andere dan relevante gegevens die uit het gesprek blijken of een duidelijke instructie met betrekking tot relevante chatfora waar de virtuele lokpuber mag opereren. Op die manier wordt er recht gedaan aan het belang van het kind en vormt dat een eerste overweging, zonder dat dit een onevenredige inbreuk maakt op het recht op privacy.

Recht op eerlijk proces

Naast het recht op privacy, kan het belang van het kind eveneens conflicteren met het recht op een eerlijk proces. Ondanks dat de inzet van de virtuele lokpuber niet valt onder opsporing in de zin van artikel 132a Sv en de voor opsporing geldende procedurele waarborgen dientengevolge nog niet van toepassing zijn, moet de eventuele inzet van de virtuele lokpuber wel in overeenstemming zijn met dit recht. Het recht op een eerlijk proces volgt uit artikel 6 EVRM. Op grond van het eerste lid van dit artikel heeft een ieder recht op een eerlijke en openbare behandeling van zijn zaak, binnen een redelijke termijn, door een onafhankelijk en onpartijdig gerecht dat bij de wet is ingesteld. De uitspraak moet, behoudens uitzonderingen, in het openbaar worden gewezen. Het recht op een eerlijk proces houdt, ingevolge artikel 6, lid 2, EVRM, tevens in dat een ieder tegen wie een vervolging is ingesteld, voor onschuldig wordt gehouden totdat zijn schuld in rechte is komen vast te staan. Het derde lid bevat enkele verdedigingsrechten ter versteviging van de positie van de verdachte in het strafproces.²¹⁸

Voor het vraagstuk rondom de inzet van de virtuele lokpuber is vooral het uitlokverbod van belang, dat eveneens wordt gegarandeerd in artikel 6 EVRM.²¹⁹ Het uitlokken van strafbare feiten is absoluut verboden. Volgens het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (hierna: EHRM) kunnen publieke belangen namelijk niet rechtvaardigen dat via uitlokking

²¹⁵ Zie: paragraaf 3.4.2.

²¹⁶ Schermer 2016, p. 55.

²¹⁷ Schermer 2016, p. 55.

²¹⁸ De Vocht, *T&C* Strafvordering, commentaar op art. 6 EVRM, aant. 1 (online geraadpleegd, actueel t/m 1 juli 2017).

²¹⁹ Ölger 2014, par. 3.

verkregen bewijs in een strafzaak wordt gebruikt.²²⁰ Het EHRM hanteert een inhoudelijke en een procedurele toets om vast te stellen of sprake is van uitlokking. Op grond van de inhoudelijke toets wordt vastgesteld of het delict ook zou zijn gepleegd zonder de undercoverinterventie.²²¹ Het optreden moet derhalve ‘essentieel passief’ zijn, waarbij bepalend zijn: de redenen die ten grondslag liggen aan de operatie, het gedrag van de uitvoerende autoriteit en het bestaan van een objectieve verdenking dat de verdachte ofwel (reeds) betrokken was bij strafbare gedragingen of een predispositie had een strafbaar feit te plegen.²²² “Indien opsporingsautoriteiten zelf het initiatief nemen tot contact, een aanbod herhalen ondanks een aanvankelijke weigering, bij ‘*insistent prompting*’, wanneer hoge beloningen in het vooruitzicht worden gesteld of wanneer ingespeeld wordt op compassie”, is er geen sprake van essentieel passief optreden.²²³ De procedurele toets heeft betrekking op de wijze waarop de nationale rechter is omgegaan met een verweer omtrent uitlokking.²²⁴ Transparantie over de wijze waarop de undercoveroperatie is uitgevoerd en zorgvuldig onderzoek door de rechter zijn daarbij van groot belang.²²⁵ Daarnaast dient de nationale rechter aan het vaststellen van uitlokking toereikende rechtsgevolgen, zoals bewijsuitsluiting, te kunnen verbinden.²²⁶

Het uitlokverbod wordt naar Nederlands recht gevormd door het door de Hoge Raad ontwikkelde Tallon-criterium.²²⁷ Op grond van dit criterium is het niet toegestaan “om – terwille van het verkrijgen van bewijsmateriaal – mensen uit te lokken tot het verrichten van handelingen, die zij niet van plan waren uit te voeren. Of zoals de Hoge Raad het in dit arrest zegt ‘om iemand tot andere handelingen te brengen dan die, waarop zijn opzet reeds was gericht’.”²²⁸ Bij de inzet van de lokpuber en de virtuele lokpuber dient rekening te worden gehouden met dit criterium. De opsporingsambtenaar achter de lokpuber dient zich passief op te stellen en moet wachten tot iemand contact met hem legt.²²⁹ Ondanks dat de wetgever zich hier niet over uitlaat, zou hetzelfde moeten gelden met betrekking tot de virtuele lokpuber. De virtuele lokpuber mag immers evenmin een uitlokpuber zijn.²³⁰

Ölçer geeft aan dat, in verband met de aard en de specifieke bestanddelen van artikel 248e Sr, een voldoende passieve opstelling aan de zijde van de lokker in de regel moeilijk te

²²⁰ EHRM 4 november 2010, *NJ* 2011, 176, ECLI:CE:ECHR:2010:1104JUD001875706 (*Bannikova/Rusland*), par. 34.

²²¹ Ölçer 2014, par. 3.2.

²²² EHRM 4 november 2010, *NJ* 2011, 176, ECLI:CE:ECHR:2010:1104JUD001875706 (*Bannikova/Rusland*), par. 38; Ölçer 2014, par. 3.2.

²²³ EHRM 4 november 2010, *NJ* 2011, 176, ECLI:CE:ECHR:2010:1104JUD001875706 (*Bannikova/Rusland*), par. 47; Ölçer 2014, par. 3.2.

²²⁴ EHRM 4 november 2010, *NJ* 2011, 176, ECLI:CE:ECHR:2010:1104JUD001875706 (*Bannikova/Rusland*), par. 51; Ölçer 2014, par. 3.2.

²²⁵ EHRM 4 november 2010, *NJ* 2011, 176, ECLI:CE:ECHR:2010:1104JUD001875706 (*Bannikova/Rusland*), par. 52; Ölçer 2014, par. 3.2.

²²⁶ EHRM 4 november 2010, *NJ* 2011, 176, ECLI:CE:ECHR:2010:1104JUD001875706 (*Bannikova/Rusland*), par. 54; Ölçer 2014, par. 3.2.

²²⁷ Zie: HR 4 december 1979, ECLI:NL:HR:1979:AB7429, *NJ* 1980/356 (*Tallon*), m.nt. ThWvV.

²²⁸ HR 4 december 1979, ECLI:NL:HR:1979:AB7429, *NJ* 1980/356 (*Tallon*), m.nt. ThWvV, par. 2 noot.

²²⁹ *Kamerstukken II* 2016/17, 34 372, nr. 6, p. 115.

²³⁰ Zie: Ten Voorde 2016, p. 243.

handhaven zal zijn.²³¹ Grooming is immers een veelal langerlopend proces waarbij communicatie essentieel is. De lokpuber en de virtuele lokpuber moeten dus op een bepaalde manier ingaan en reageren op hetgeen de groomer zegt of voorstelt. Ook is het denkbaar dat de lokker de groomer op een bepaalde manier bewerkt tot het doen van een voldoende concreet voorstel, teneinde te voorkomen dat het voorstel ter terechtzitting door de rechter niet als voldoende concreet wordt aangemerkt.²³² Hierdoor bestaat het risico dat de groomer tot ander handelen wordt gebracht dan waartoe hij zonder undercoverinterventie zou zijn overgegaan.²³³

Teneinde op een juiste manier te toetsen of dit risico zich heeft voorgedaan en of er dus sprake is geweest van uitlokking, adviseert Ölçer tot het opnemen van het Tallon-criterium in de wettelijke regeling van de lokmethode bij grooming.²³⁴ Op die manier wordt er voldaan aan de vereisten voor de inhoudelijke toets. Zij verwacht echter dat de Hoge Raad tot het oordeel zal komen dat de inzet van de lokmethode bij grooming gebaseerd kan worden op een algemene wettelijke grondslag, maar dat het Tallon-criterium ook van toepassing is, net als met betrekking tot de lokfiets en de lokauto. Liever ziet zij daarentegen dat de Hoge Raad vaststelt dat een uitdrukkelijke wettelijke regeling noodzakelijk is.²³⁵ Vandaar dat Ölçer eveneens voorstelt om de lokmethode van lokpubers een eigen wettelijke regeling in het Wetboek van Strafvordering te geven.²³⁶ Wat betreft de vereisten voor de procedurele toets zijn geen wetswijzigingen nodig.

Het is dus van groot belang dat het recht op een eerlijk proces wordt gewaarborgd. Naast wettelijke waarborgen zou het goed zijn als de eventuele inzet van de virtuele lokpuber ook aan voorschriften wordt gebonden. Om te waarborgen dat een potentiële groomer nooit zal worden uitgelokt, moet er bijvoorbeeld voor de potentiële groomer de mogelijkheid bestaan om terug te treden.²³⁷ In dat kader zou kunnen worden vastgelegd dat als een potentiële groomer een gesprek afkapt, de virtuele lokpuber dit gesprek niet opnieuw mag starten. Bovendien zou de virtuele lokpuber bijvoorbeeld nooit het gesprek mogen beginnen, ook niet als het gaat om een potentiële groomer waarmee de virtuele lokpuber eerder heeft gechat. Om te waarborgen dat een potentiële groomer ook tijdens het gesprek niet wordt gebracht tot andere handelingen dan waartoe hij zonder interventie zou zijn overgegaan, is het wellicht beter als de virtuele lokpuber het daadwerkelijke gesprek overlaat aan de lokpubers. Zodra de virtuele lokpuber een potentiële groomer heeft gedetecteerd, kan het gesprek worden overgenomen door een daartoe getrainde opsporingsambtenaar, die kennis heeft van het uitlokkingsverbod. Zo kan worden voorkomen dat er een grove inbreuk wordt gemaakt op dit fundamentele recht op een eerlijk proces, terwijl er tegelijkertijd ook recht wordt gedaan aan het belang van het kind dat op grond van artikel 3 IVRK een eerste overweging dient te vormen.

²³¹ Ölçer 2014, par. 4.

²³² Ölçer 2014, par. 4.

²³³ Ölçer 2014, par. 4.

²³⁴ Ölçer 2014, par. 4.

²³⁵ Ölçer 2014, par. 5.

²³⁶ Ölçer 2014, par. 5.

²³⁷ Schermer 2016, p. 86.

5.6. Resumé

Uit het voorgaande blijkt dat er geen eenduidig antwoord kan worden gegeven op de vraag of artikel 248e Sr verruimd dient te worden op grond van artikelen 19 en 34 IVRK en de daaruit voortvloeiende positieve inspanningsverplichting voor Nederland, om alle passende maatregelen te nemen ter voorkoming van geweld en seksueel misbruik. De reikwijdte van deze verplichting is geen vast gegeven. Door de onderliggende ratio van het Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie toe te passen op het vraagstuk en te gebruiken ter interpretatie van de uit artikelen 19 en 34 IVRK voortvloeiende positieve verplichting voor Staten om kinderen te beschermen tegen alle vormen van geweld, seksueel misbruik en seksuele exploitatie, zou geconcludeerd kunnen worden dat het groomen van virtuele lokpubers strafbaar moet worden gesteld in artikel 248e Sr en dat het voorgestelde amendement van Tellegen en Van Toorenborg dus moet worden aangenomen. Kinderen worden hierdoor beter beschermd, wat in hun belang is.

Het belang van het kind dient op grond van artikel 3 IVRK een eerste overweging te vormen, maar heeft geen absolute voorrang. Indien er een conflict ontstaat met rechten of belangen van anderen, dient derhalve een belangenafweging te worden gemaakt en gezocht te worden naar een compromis. Met betrekking tot grooming kan de inzet van virtuele lokpubers een inbreuk op het recht op privacy en het recht op een eerlijk proces van de potentiële groomer tot gevolg hebben. Het is daarom van belang om in de gaten te houden of de gemaakte inbreuk slechts een beperkte inbreuk vormt of een grovere inbreuk. Des te groter de inbreuk is, des te meer waarborgen er dienen te gelden ten aanzien van de inzet van de virtuele lokpuber. In het kader van het recht op privacy kan onder andere worden gedacht aan een verbod op het verzamelen van andere dan relevante gegevens of een voorschrift met betrekking tot de chatfora waar de virtuele lokpuber zou mogen opereren. Teneinde het recht op een eerlijk proces te waarborgen, zou het goed zijn als het Tallon-criterium wordt opgenomen in de wettelijke grondslag en als er waarborgen worden opgenomen die voorkomen dat de virtuele lokpuber de potentiële groomer tot andere handelingen brengt dan die waarop zijn opzet reeds was gericht. Het belang van het kind weegt dus zwaarder, maar vormt niet het enige gewicht op de weegschaal.

6. Slot

6.1. Conclusie

Grooming, oftewel online kinderlokken, is strafbaar gesteld in artikel 248e Sr. Op dit moment betreft één van de bestanddelen van artikel 248e Sr de leeftijd van het slachtoffer. Hierdoor is noch het groomen van een lokpuber, een opsporingsambtenaar die zich op het internet voordoet als zestienminner, noch het groomen van een virtuele lokpuber, een fictieve minderjarige die slechts in de virtuele werkelijkheid bestaat en door middel van kunstmatige intelligentie in staat is om zonder tussenkomst van menselijk handelen te opereren, op dit moment strafbaar. Middels de voorgestelde wetswijziging van Computercriminaliteit III zal het groomen van een lokpuber in de toekomst wel onder de strafbaarstelling van artikel 248e Sr vallen. Op grond van het amendement, ingediend door Tellegen en Van Toorenburg, zou in de toekomst ook het groomen van een virtuele lokpuber strafbaar kunnen worden.

De inzet van virtuele lokpubers zou tot gevolg kunnen hebben dat kinderen minder vaak slachtoffer worden van grooming of daadwerkelijk seksueel misbruik. Meer bescherming gaat echter (altijd) gepaard met een grotere inbreuk op de rechten van anderen, zoals het recht op privacy of het recht op een eerlijk proces van de potentiële groomer. Een dergelijke inbreuk roept dus vragen op en dient te kunnen worden gelegitimeerd. In onderhavige beschouwing stond daarom de volgende vraag centraal: in hoeverre kan de inzet van virtuele lokpubers ter bescherming van minderjarigen tegen grooming worden gerechtvaardigd vanuit de theoretische grondslagen van het Nederlandse strafrecht en hoe verhoudt deze inzet van virtuele lokpubers zich tot artikel 19 IVRK en artikel 34 IVRK?

Gebleken is dat de inzet van virtuele lokpubers ter bescherming van minderjarigen tegen grooming op grond van de theoretische grondslagen van het Nederlandse strafrecht niet overtuigend kan worden gelegitimeerd. Drie van de vier beschouwde theoretische grondslagen, te weten het aanstootbeginsel, het paternalisme en het schadebeginsel, zijn namelijk niet van toepassing ten aanzien van het groomen van virtuele lokpubers. Slechts op basis van het moralisme zou de strafbaarstelling van het groomen van virtuele lokpubers kunnen worden gerechtvaardigd. Het groomen van virtuele lokpubers schendt immers net zo goed een morele norm als het groomen van echte minderjarigen. Het moralisme wordt echter beschouwd als een minder gebruikelijke rechtvaardiging voor strafrechtelijk ingrijpen.

Vandaar dat eveneens is beschouwd of een verruiming van de strafbaarstelling van grooming op grond van internationaal recht te rechtvaardigen is. Internationaal gezien spelen artikel 19 IVRK en artikel 34 IVRK een belangrijke rol in het beschermen van minderjarigen tegen geweld, seksueel misbruik en seksuele exploitatie. Ingevolge deze artikelen rust op Staten een positieve inspanningsverplichting om kinderen te beschermen tegen alle vormen van geweld, seksueel misbruik en seksuele exploitatie in de prostitutie, in pornografische voorstellingen en pornografisch materiaal. Hoe ver deze inspanningsverplichting gaat is echter niet eenduidig te beantwoorden. Gesteld kan worden dat Nederland op dit moment reeds voldoet aan deze

verplichting, maar er kan eveneens worden beargumenteerd dat op grond van deze positieve inspanningsverplichting de strafbaarstelling van grooming dient te worden verruimd zodat de inzet van virtuele lokpubers kan leiden tot een strafbare grooming.

Dit kan worden beargumenteerd op basis van de ratio van het Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie, te weten de bescherming van het kind. Dit Protocol kan worden toegepast op het vraagstuk rondom het groomen van virtuele lokpubers, omdat het Protocol gevolgen heeft voor seksueel misbruik en grooming ook seksuele exploitatie tot doel kan hebben. Op grond van dit Protocol hebben Staten een verregaande positieve inspanningsverplichting om kinderen te beschermen en moeten Staten waarborgen dat het strafrecht volledig wordt ingezet om seksuele exploitatie en pogingen daartoe te voorkomen. Ook de voorfase dient dus gedekt te worden. Aangezien grooming kan worden gezien als een delict behorende bij de voorfase van daadwerkelijk seksueel misbruik of seksuele exploitatie, dient het Nederlandse strafrecht volledig te worden ingezet met betrekking tot grooming. Dit kan pas als de huidige strafbaarstelling van grooming verder wordt verruimd, waardoor de virtuele lokpuber kan worden ingezet en kan leiden tot een strafbare grooming. Op grond van het IVRK en het bijbehorende Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie kan deze verruiming dus worden gerechtvaardigd. Dientengevolge kan de zwakke rechtvaardiging vanuit de theoretische grondslagen van het Nederlandse strafrecht worden aangevuld met het internationaal kader.

Deze verruiming van artikel 248e Sr heeft tot gevolg dat kinderen beter kunnen worden beschermd tegen potentiële groomers en dus tegen potentieel seksueel misbruik en seksuele exploitatie. Daar staat echter een inbreuk op het recht op privacy van de potentiële groomer tegenover en ook het recht op een eerlijk proces van de potentiële groomer kan in het geding komen. Het belang van het kind zoals weergegeven in artikel 3 IVRK, één van de kernbepalingen van het IVRK, zal daarom moeten worden afgewogen tegen deze twee fundamentele rechten. Het belang van het kind dient namelijk weliswaar een eerste overweging te vormen, maar ook het recht op privacy en het recht op een eerlijk proces van de potentiële groomer dienen zo veel mogelijk te worden gewaarborgd. Dientengevolge mogen er geen onevenredige of onnodige inbreuken op deze rechten worden gemaakt.

Kortom, de centrale vraag van deze beschouwing is niet eenduidig te beantwoorden. De theoretische grondslagen van het Nederlandse strafrecht voorzien niet in een stevige rechtvaardiging van de inzet van de virtuele lokpuber en de strafbaarheid van het groomen van een virtuele lokpuber. Daarnaast roept de inzet van de virtuele lokpuber vragen op met betrekking tot fundamentele rechtswaarborgen. Echter, gelet op de ratio van artikel 248e Sr, de positieve inspanningsverplichtingen voortvloeiende uit artikel 19 IVRK en artikel 34 IVRK en het bijbehorende Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie, kan wel worden geconcludeerd dat de inzet van virtuele lokpubers ter bescherming van minderjarigen tegen grooming kan worden gerechtvaardigd. Ondanks dat de nationale rechtvaardiging voor deze verruiming dus zwak is, zou dit wellicht gecompenseerd kunnen worden door de sterke internationale rechtvaardiging,

mits er wordt gezorgd voor rechtswaarborgen om te voorkomen dat het recht op privacy en het recht op een eerlijk proces onevenredig of onnodig worden geschonden. Indien daaraan wordt voldaan, zou artikel 248e Sr verder kunnen worden verruimd waardoor ook het groomen van een virtuele lokpuber strafbaar wordt en kan het amendement dus gegrond worden goedgekeurd.

6.2. Vervolgfragen en aanbevelingen

Het beantwoorden van de centrale vraag van deze beschouwing ontlokt tegelijkertijd een aantal vervolgvragen met betrekking tot de inzet van virtuele lokpubers en de strafbaarstelling van het groomen van virtuele lokpubers. Deze beschouwing zal daarom worden beëindigd met het weergeven van deze vervolgvragen en enkele aanbevelingen.

Allereerst de vraag of een middel ten behoeve van preventief onderzoek überhaupt in een strafbaarstelling moet worden opgenomen. Grijzen, Polman en De Lange stellen dat middels het opnemen van de (virtuele) lokpuber in artikel 248e Sr in de kern een strafvorderlijke bevoegdheid in het leven is geroepen via het Wetboek van Strafrecht, terwijl er geen bijzondere opsporingsbevoegdheid is die de inzet van de (virtuele) lokpuber legitimeert.²³⁸ Levert dit inderdaad een “ongeoorloofde short cut” op zoals zij stellen?²³⁹ Het zou goed zijn als de wetgever hier meer duidelijkheid over geeft, zeker aangezien kunstmatige intelligentie in de toekomst misschien vaker gebruikt kan gaan worden ten behoeve van proactief onderzoek en opsporing. Op dit moment is de regelgeving rondom kunstmatige intelligentie en de inzet hiervan nog beperkt. Om toekomstige onduidelijkheden en conflicten te voorkomen is meer duidelijkheid en regelgeving over de inzet van kunstmatige intelligentie binnen het straf(proces)recht echter zeker gewenst.

Daarnaast roept de inzet van de virtuele lokpuber vragen op met betrekking tot de rechtswaarborgen. Op grond van het voorgestelde artikel 248e Sr kunnen niet alleen politieambtenaren zich online voordoen als iemand die de leeftijd van zestien jaar nog niet heeft bereikt, maar ook anderen. Ingevolge de voorgestelde wijzigingen kan immers ‘iemand die zich, al dan niet met een technisch hulpmiddel, waaronder een virtuele creatie van een persoon die de leeftijd van zestien jaren nog niet heeft bereikt, voordoet als’ eveneens strafbaar worden gegroomd. Volgens Grijzen, Polman en De Lange “ligt het in de lijn der verwachtingen dat niet alleen politieambtenaren, maar ook maatschappelijke belangenorganisaties en overige (particuliere) hobbyspeurders van de gelegenheid gebruik zullen maken om als lokpuber te fungeren”.²⁴⁰ Wie zorgt er dan voor dat de virtuele lokpuber wordt ingezet in overeenstemming met de in Nederland geldende rechtsnormen, zoals het verbod op uitlokking, de onschulds-presumptie en privacy-waarborgen? Deze hobbyspeurders of belangenorganisaties zijn immers niet per se juridisch geschoold. Ook dient te worden afgevraagd welke consequenties het niet-naleven van deze rechtswaarborgen heeft op het

²³⁸ Zie: Grijzen, Polman & De Lange 2017, par. 3.2.

²³⁹ Zie: Grijzen, Polman & De Lange 2017, par. 3.2.

²⁴⁰ Grijzen, Polman & De Lange 2017, par. 3.4.

strafproces. Belangrijke vragen die beantwoord dienen te zijn voordat de (virtuele) lokpuber daadwerkelijk wordt ingezet.

Het is daarom aan te raden om het voorgestelde artikel 248e Sr te wijzigen, waardoor slechts daartoe bevoegde opsporingsambtenaren kunnen fungeren als lokpuber. Indien de virtuele lokpuber wordt opgenomen in artikel 248e Sr is het aan te raden dat deze virtuele lokpuber eveneens slechts kan worden ingezet door daartoe bevoegde opsporingsambtenaren. Tevens lijkt het bevorderlijk voor het waarborgen van deze rechtswaarborgen als de virtuele lokpuber (voorlopig) vooral wordt ingezet als een soort visnet. De virtuele lokpuber kan op grote schaal gesprekken aangaan en potentiële groomers opsporen. Wanneer zo'n potentiële groomer is 'gevangen', lijkt het met het oog op de rechtswaarborgen beter als er op dat moment een politieagent wordt gealarmeerd en het gesprek vanaf dan wordt overgenomen door een daartoe bevoegde opsporingsambtenaar. Een samenspel tussen de virtuele lokpuber en de lokpuber lijkt de meest optimale inzet.

De belangrijkste vraag die op de achtergrond lijkt te spelen is de vraag of en in hoeverre het Nederlandse strafrecht mee moet gaan in de recente ontwikkeling van het veiligheidsdenken en de veiligheidsstaat.²⁴¹ Binnen de veiligheidsstaat "dienen risico's zoveel mogelijk te worden uitgebannen".²⁴² Afgevraagd kan worden of mensen inderdaad tegen alles beschermd moeten worden en of een probleem daadwerkelijk zo groot is als het wordt gepresenteerd. Van der Hof stelt namelijk dat uit empirisch onderzoek blijkt dat grooming slechts heel zelden voorkomt.²⁴³ Seksueel misbruik is zonder twijfel zeer schadelijk voor kinderen waartegen dient te worden opgetreden. Echter, als grooming wellicht niet een zodanig groot probleem is als het lijkt, is er dan niet inderdaad vooral sprake van de door Van der Hof omschreven 'technopaniek'?²⁴⁴ Om te voorkomen dat wetgeving enkel wordt gebaseerd op emotie of een gevoel van paniek, is het wellicht goed als toekomstige wetgeving eveneens wordt gebaseerd op empirisch onderzoek. Dit zou kunnen worden gebruikt ter ondersteuning van de noodzaak van wetgeving en mogelijk ook ter invulling van de positieve inspanningsverplichting van Staten. Daarnaast is het eveneens wenselijk om te investeren in gerichtere voorlichting aan ouders en jeugdigen en het creëren van bewustwording bij potentiële slachtoffers, hun ouders en personen werkzaam in het onderwijs, zoals voorgesteld door Grijsen, Polman en De Lange.²⁴⁵ Voorkomen is immers altijd beter dan genezen.

Tot slot, hoe klein of groot het probleem van grooming ook is en hoe klein of groot de slachtoffers van grooming ook zijn, het fenomeen van grooming en de slachtoffers hiervan kunnen niet genegeerd worden. De virtuele lokpuber is dan wel niet 'echt' zoals Sweetie zegt, de gevolgen van seksueel misbruik en seksuele exploitatie zijn dat wel.

²⁴¹ Buruma 1999, p. 12.

²⁴² Crijns 2012, p. 14.

²⁴³ Zie: Van der Hof 2014, p. 20-21.

²⁴⁴ Zie: Van der Hof 2014, p. 21.

²⁴⁵ Zie: Grijsen, Polman & De Lange 2017, par. 4.

7. Bibliografie

7.1. Literatuur

Arts 2014

K. Arts, 'Twenty-Five Years of the United Nations Convention on the Rights of the Child: Achievements and Challenges', *Netherlands International Law Review* 2014, 61 (3), p. 267-303.

Beccaria 1764 (vertaald en toegelicht door Stolwijk 2016)

C. Beccaria, *Over misdaden en straffen*, 1764, vertaald en toegelicht door S.A.M. Stolwijk, Den Haag: Boom juridisch 2016.

Blaak e.a. 2012

M. Blaak, M.R. Bruning, M. Eijgenraam, M. Kaandorp & S. Meuwese (red.), *Handboek internationaal jeugdrecht*, Leiden: Defence for Children 2012.

Borgers, commentaar op artikel 132a Sv

M.J. Borgers, in: M.S. Groenhuijsen e.a. (red.), *Het wetboek van strafvordering*, Arnhem: Gouda Quint (online geraadpleegd, actueel t/m 1 februari 2013).

Brinkhoff, Handboek strafzaken 4.1

S. Brinkhoff, in: Boksini, Frieling, Mevis, Waling e.a., *Handboek strafzaken*, Deventer: Kluwer (online geraadpleegd, actueel t/m 1 november 2016).

Bruning, Liefwaard & Vlaardingerbroek 2016

M.R. Bruning, T. Liefwaard & P. Vlaardingerbroek, *Jeugdrecht & Jeugdhulp*, Amsterdam: Reed Business Information 2016.

Buruma 1999

Y. Buruma, 'Een strafrechtelijke ideeëngeschiedenis van de twintigste eeuw', in: *Honderd jaar strafrecht*, Amsterdam: Amsterdam University Press 1999.

Cleiren 2010

C.P.M. Cleiren, *Evolueren naar meer horizontale en multi-dimensionale verhoudingen in het strafrecht*, Thorbeckecollege, Mechelen: Kluwer 2010.

Cleiren 2012

C.P.M. Cleiren, 'Functie en waarde van criteria voor strafbaarstelling in het huidige tijdsgewricht', in: C.P.M. Cleiren, M.J.J. Kunst, J.P. van der Leun, G.K. Schoep & J.M. ten Voorde (red.), *Criteria voor strafbaarstelling in een nieuwe dynamiek. Symbolische legitimiteit versus maatschappelijke en sociaalwetenschappelijke realiteit*, Meijers-reeks nr. 206, Den Haag: Boom Lemma 2012, p. 7-24.

Corstens/Borgers 2014

G.J.M. Corstens, *Het Nederlands strafprocesrecht*, bewerkt door M.J. Borgers, Deventer: Kluwer 2014.

Crijns 2012

J.H. Crijns, 'Strafrecht als ultimum remedium. Levend leidmotief of archaisch desideratum?', *Ars Aequi* januari 2012, p. 11-18.

Detrick, T&C PFR, commentaar op art. 19 IVRK

S. Detrick, 'T&C PFR, commentaar op art. 19 IVRK – Bescherming tegen kindermishandeling', in: M.J.C. Koens & A.P.M.J. Vonken (red.), *Tekst & Commentaar Personen- en Familierecht*, Deventer: Kluwer (online).

Esser 2017

L.B. Esser, 'Het schadebeginsel 2.0', *Strafblad* december 2017/71 (afl. 6), p. 476-481.

Feinberg 1984, vol. 1

J. Feinberg, *The moral limits of the criminal law. Harm to others*, New York: Oxford University press 1984.

Feinberg 1988, vol. 4

J. Feinberg, *The moral limits of the criminal law. Harmless Wrongdoing*, New York: Oxford University press 1988.

Freeman 2007

M. Freeman, 'Article 3. The Best Interests of the Child', in: A. Alen, J. Vande Lanotte, E. Verhellen, F. Ang, E. Berghmans & M. Verheyde (red.), *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers 2007.

De Graaf & Vanwesenbeeck 2006

H. de Graaf & I. Vanwesenbeeck, *Seks is een game. Gewenst en ongewenst seksueel gedrag van jongeren op internet*, Utrecht: Rutgers Nisso Groep 2006.

Grijsen, Polman & De Lange 2017

C. Grijsen, B.J. Polman & A. de Lange, 'De uitbreiding van de strafbaarstelling van grooming met de inzet van de lokpuber tot doel', *Strafblad* oktober 2017, p. 382-389.

Haverkate 2013

G.C. Haverkate, 'Object en subject in taal en recht. Oftewel: kan een niet bestaande persoon jonger zijn dan zestien jaar?', *Strafblad* december 2013, p. 483-484.

Hodgkin & Newell 2002

R. Hodgkin & P. Newell, *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child, revised edition*, UNICEF: New York 2002.

Van der Hof 2014

S. van der Hof, 'Online grooming – een geval van technopaniek?', *Strafblad* maart 2014, p. 19-25.

De Hullu 2012

J. de Hullu, *Materieel strafrecht. Over algemene leerstukken van strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Nederlands recht*, Deventer: Kluwer 2015.

Kool 2010

R.S.B. Kool, 'Better safe, than sorry? Over de legitimiteit van strafbaarstelling van seksueel corrumpen van minderjarigen en grooming', *DD* 2010/80, p. 1264-1294.

Kool, T&C Strafrecht, commentaar op art. 248e Sr

R.S.B. Kool, *T&C Strafrecht*, commentaar op art. 248e Sr, in: C.P.M. Cleiren, J.H. Crijns & M.J.M. Verpalen (red.), *Tekst & Commentaar Strafrecht*, Deventer: Kluwer (online).

Kronenberg & De Wilde 2015

M.J. Kronenberg & B. de Wilde, *Grondtrekken van het Nederlandse strafrecht*, Deventer: Kluwer 2015.

Liefaard 2014

T. Liefaard, '25 jaar IVRK', *FJR* 2014/27 (afl. 5).

Lindenberg 2016

K. Lindenberg, 'De lokpuber verstoep zich in het materiële recht. Over het aanpassen van de zedendelicten door Computercriminaliteit III en hoe dit meer is dan het lijkt', *AA* december 2016, p. 942-950.

Lodder 2015

A.R. Lodder, 'Grooming: over meerderjarigen die internet en jeugdigen misbruiken', *Tijdschrift voor internetrecht* nr. 2 juli 2015, p. 56-62.

Van der Meij, T&C Strafvordering, commentaar op artikel 132a Sv

P.P.J. van der Meij, 'T&C Strafvordering, commentaar op artikel 132a Sv', in: C.P.M. Cleiren & J.H. Crijns, *Strafvordering: de tekst van het Wetboek van Strafvordering en enkele aanverwante wetten van commentaar voorzien (Tekst en Commentaar)*, Deventer: Kluwer (online).

Mevis 2013

P.A.M. Mevis, *Capita Strafrecht*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2013.

Mijnarends, Liefaard & Bruning 2013

E.M. Mijnarends, T. Liefaard & M.R. Bruning, 'De doorwerking van het IVRK in het Nederlandse jeugdstrafrecht', *NJCM-Bulletin*, jrg. 38 (2013), nr. 4, p. 532-544.

Mill 1859 (vertaald door Krul 2009)

J.S. Mill, *Over vrijheid*, Amsterdam: Uitgeverij Boom 2009 (oorspronkelijk werk gepubliceerd 1859).

Mulder 2016

E. Mulder, 'Ouderlijk toezicht en het recht op privacy van het kind anno 2016', FJR 2016/28 (afl. 5), p. 112-117.

Muntarbhorn 2007

V. Muntarbhorn, 'Article 34: Sexual Exploitation and Sexual Abuse of Children', in: A. Alen, J. Vande Lanotte, E. Verhellen, F. Ang, E. Berghmans and M. Verheyde (red.), *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers 2007.

Ölçer 2014

F.P. Ölçer, 'De lokmethode bij de opsporing van grooming', *Computerrecht* 2014/3.

Pais 2010

M.S. Pais, 'The protection of children from sexual exploitation Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography', in: *International Journal of Children's Rights* 18, Leiden: Koninklijke Brill NV 2010, 551-566

Pieterman 2008

R. Pieterman, *De voorzorgcultuur. Streven naar veiligheid in een wereld vol risico en onzekerheid*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2008.

Rozemond 2010

K. Rozemond, 'De droom van Beccaria', *Rechtsfilosofie & Rechtstheorie* 2010 (39) 2, p. 158-175.

Schermer 2016

B.W. Schermer, I. Georgieva, S. van der Hof & B-J. Koops, *Legal Aspects of Sweetie 2.0*, Leiden Center for Law and Digital Technologies (eLaw) / Tilburg Institute for Law Technology and Society (TILT) 2016.

Simester & Von Hirsch 2011

A.P. Simester & A. von Hirsch, *Crimes, Harms, and Wrongs. On the Principles of Criminalisation*, Oxford en Portland, Oregon: Hart Publishing 2011.

Stamhuis 2006

E.F. Stamhuis, *Gemeen gevaar* (oratie Open Universiteit), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2006.

Strikwerda 2017

L. Strikwerda, ‘Virtuele activiteiten, echte strafbare feiten?’, *Strafblad* september 2017/48, afl. 4.

Verhofstadt 2014

D. Verhofstadt, ‘De negen principes van Cesare Beccaria’, *Strafblad* oktober 2014, p. 299-305.

De Vocht, T&C Strafvordering, commentaar op art. 6 EVRM

D. de Vocht, ‘T&C Strafvordering, commentaar op art. 6 EVRM’, in: C.P.M. Cleiren & J.H. Crijns, *Strafvordering: de tekst van het Wetboek van Strafvordering en enkele aanverwante wetten van commentaar voorzien (Tekst en Commentaar)*, Deventer: Kluwer (online).

Ten Voorde 2010

J.M. ten Voorde, ‘Beccaria: Dei delitti e delle pene (Over misdaden en straffen) (1764), in: *Canon van het recht*, Nijmegen: Ars Aequi Libri, 2010, p. 17-20.

Ten Voorde 2012

J.M. ten Voorde, ‘Aanzetten tot criteria voor strafbaarstelling van de voorfase’, in: C.P.M. Cleiren, M.J.J. Kunst, J.P. van der Leun, G.K. Schoep & J.M. ten Voorde (red.), *Criteria voor strafbaarstelling in een nieuwe dynamiek. Symbolische legitimiteit versus maatschappelijke en sociaalwetenschappelijke realiteit*, Meijers-reeks nr. 206, Den Haag: Boom Lemma 2012, p. 65-85.

Ten Voorde 2016

J.M. ten Voorde, ‘Strafbaarstelling van nieuwe vormen van ongewenste seksuele gedragingen in Nederlandse zedenwetgeving’, in: Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht van België en Nederland – Preadviezen, *Noodtoestand in het publiekrecht. Strafbaarstelling van nieuwe vormen van ongewenste seksuele gedragingen. Schadebegroting en tijdsverloop*, Den Haag: Boom Juridisch 2016, p. 191-256.

Zanetti 2009

V. Zanetti, ‘De digitale loverboy’, *Proces* 2009 (88) 5, p. 280-292.

7.2. Officiële publicaties

CRC/C/NDL/CO/4, Committee on the Rights of the Child, Concluding observations on the fourth periodic report of the Netherlands.

CRC/C/4/Rev.2, Committee on the Rights of the Child, Rules of procedure.

CRC/C/GC/13, General Comment No. 13 (2011), The right of the child to freedom from all forms of violence.

CRC/C/GC/14, General Comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interest taken as a primary consideration (art. 3, para. 1).

CRC/GC/2003/5, General Comment No. 5 (2003), General measures of implementation of the Convention on the Rights of the Child (arts. 4, 42 and 44, para. 6).

Discussiestuk bij Algemene bepalingen en uitgangspunten van het voorbereidende onderzoek (Boek 2).

Kamerstukken II 1996/97, 25 078, nr. 1, Bestrijding van seksueel geweld en misbruik, brief van de minister van Justitie aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

Kamerstukken II 1996/97, 25 403, nr. 3 (MvT), Wetsvoorstel tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering in verband met de regeling van enige bijzondere bevoegdheden tot opsporing en wijziging van enige andere bepalingen (bijzondere opsporingsbevoegdheden).

Kamerstukken II 2004/05, 30 164, nr. 3 (MvT), Wijziging van het Wetboek van Strafvordering, het Wetboek van Strafrecht en enige andere wetten ter verruiming van de mogelijkheden tot opsporing en vervolging van terroristische misdrijven.

Kamerstukken II 2008/09, 31 808 (R1872), nr. 3 (MvT), Goedkeuring van het op 25 oktober 2007 te Lanzarote tot stand gekomen Verdrag van de Raad van Europa inzake de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik (Trb. 2008, 58).

Kamerstukken II 2008/09, 31 808 (R1872), nr. 6, Goedkeuring van het op 25 oktober 2007 te Lanzarote tot stand gekomen Verdrag van de Raad van Europa inzake de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik (Trb. 2008, 58).

Kamerstukken II 2008/09, 31 810, nr. 3 (MvT), Uitvoering van het op 25 oktober 2007 te Lanzarote totstandgekomen Verdrag van de Raad van Europa inzake de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik (Trb. 2008, 58).

Kamerstukken II 2008/09, 31 810, nr. 7, Uitvoering van het op 25 oktober 2007 te Lanzarote totstandgekomen Verdrag van de Raad van Europa inzake de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik (*Trb.* 2008, 58).

Kamerstukken II 2012/13, 33 580, nr. 3 (MvT), Implementatie van de richtlijn 2011/93/EU van het Europees Parlement en de Raad ter bestrijding van seksueel misbruik en seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie, en ter vervanging van Kaderbesluit 2004/68/JBZ van de Raad (PbEU L 335).

Kamerstukken II 2015/16, 34 372, nr. 2, Wijziging van het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering in verband met de verbetering en versterking van de opsporing en vervolging van computercriminaliteit (computercriminaliteit III).

Kamerstukken II 2015/16, 34 372, nr. 3 (MvT), Wijziging van het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering in verband met de verbetering en versterking van de opsporing en vervolging van computercriminaliteit (computercriminaliteit III).

Kamerstukken II 2015/16, 34 372, nr. 3 (MvT), bijlage Advies College van Procureurs-Generaal.

Kamerstukken II 2016/17, 34 372, nr. 6, Wijziging van het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering in verband met de verbetering en versterking van de opsporing en vervolging van computercriminaliteit (computercriminaliteit III).

Kamerstukken II 2016/17, 34 372, nr. 15, Wijziging van het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering in verband met de verbetering en versterking van de opsporing en vervolging van computercriminaliteit (computercriminaliteit III).

Kamerstukken II 2016/17, 34 372, D, Wijziging van het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering in verband met de verbetering en versterking van de opsporing en vervolging van computercriminaliteit (computercriminaliteit III).

Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution, Volume 2171, A-27531 (Facultatief Protocol inzake de verkoop van kinderen, kinderprostitutie en kinderpornografie bij het Verdrag inzake de rechten van het kind).

Report of the independent expert for the United Nations study on violence against children (A/61/299).

Richtlijn 2011/92/EU van het Europees Parlement en de Raad van 13 december 2011 ter bestrijding van seksueel misbruik en seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie, en ter vervanging van Kaderbesluit 2004/68/JBZ van de Raad.

Stockholm Declaration and Agenda for Action against Commercial Sexual Exploitation of Children 1996.

Verdrag van de Raad van Europa inzake de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik, *Trb.* 2008, 58.

Voorstel van wet tot vaststelling van Boek 1 inhoudende bepalingen over de strafvordering in het algemeen in verband met de modernisering van het Wetboek van Strafvordering (Vaststellingswet Boek 1 van het nieuwe Wetboek van Strafvordering (Strafvordering in het algemeen)).

Voorstel van wet tot vaststelling van Boek 1 inhoudende bepalingen over de strafvordering in het algemeen in verband met de modernisering van het Wetboek van Strafvordering (Vaststellingswet Boek 1 van het nieuwe Wetboek van Strafvordering (Strafvordering in het algemeen)), MvT.

Voorstel van wet tot vaststelling van Boek 2 van het nieuwe Wetboek van Strafvordering inhoudende bepalingen over het opsporingsonderzoek in verband met de modernisering van het Wetboek van Strafvordering (Vaststellingswet Boek 2 van het nieuwe Wetboek van Strafvordering (Het opsporingsonderzoek)), MvT.

Wet van 27 mei 1999 tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering in verband met de regeling van enige bijzondere bevoegdheden tot opsporing en wijziging van enige andere bepalingen (bijzondere opsporingsbevoegdheden), *Stb.* 1999, 245.

Wet van 26 november 2009 tot uitvoering van het op 25 oktober 2007 te Lanzarote totstandgekomen Verdrag van de Raad van Europa inzake de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting en seksueel misbruik (*Trb.* 2008, 58), *Stb.* 2009, 544.

7.3. Rechtspraak

EHRM 4 november 2010, *NJ* 2011, 176, ECLI:CE:ECHR:2010:1104JUD001875706 (*Bannikova/Rusland*).

EHRM 1 juli 2008, 58243/00, EHRC 2008/100, ECLI:NL:XX:2008:BD9648 (*Liberty*).

EHRM 29 juni 2006, 54934/00 (*Weber en Saravia*).

EHRM 24 april 1990, *NJ* 1991, 523, ECLI:NL:XX:1990:AD5851 (*Kruslin*).

HR 11 november 2014, ECLI:NL:HR:2014:3140, m.nt. N. Keijzer.

HR 27 mei 2014, ECLI:NL:HR:2014:1233, *NJ* 2014/338 (conclusie A-G Vegter).

HR 14 mei 2013, ECLI:NL:HR:2013:BZ9941.

HR 14 januari 1997, *NJ* 1997/371, m.nt. Schalken.

HR 19 december 1995, ECLI:NL:HR:1995:ZD0328, *NJ* 1996/249 (*Zwolsman*), m.nt. Schalken.

HR 4 december 1979, ECLI:NL:HR:1979:AB7429, *NJ* 1980/356 (*Tallon*), m.nt. ThWvV.

Hof Den Haag 25 juni 2013, ECLI:NL:GHDHA:2013:2302.

Hof 's-Hertogenbosch 8 december 2006, ECLI:NL:GHSHE:2006:AZ4219.

Rb. Amsterdam 2 juli 2013, ECLI:NL:RBAMS:2013:4000.

Rb. Amsterdam 11 april 2011, ECLI:NL:RBAMS:2011:BQ0961.

Rb. Amsterdam 22 december 2011, NBStraf 2012/8.

Rb. Breda 5 september 2006, ECLI:NL:RBBRE:2006:AY7442.

